

2001
ročník XLIV

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 1

Obsah

1	Archeologický výzkum hradiska v Chotěbuzi-Podoboře	Pavel Kouřil
6	Plebiscit a otázka sebeurčení těšínského obyvatelstva 1918-1920	Krzysztof Szelong
17	Lucyna Waszková	Libor Martinek
22	Těšínský urbář z roku 1692	Idzi Panic
23	Přírodní památka Žermanický lom – malý přírodní ráj	Magdaléna Roháčová
25	Některé zajímavé nálezy vyšších rostlin	Alena Hájková
26	K článku „Kruh přátel Havířova u hrobu Jana Evangelisty Ježíška	Bořivoj Teichman
27	Spor o Těšínsko zůstává výzvou pro historiky	Mečislav Borák
30	Profesor Václav Stuchlý (1914-2000)	
31	Jaroslav Bakala – historik Těšínska	Dan Gawrecki
33	Muzeum Těšínska se představuje
Výstavní síň Muzea Těšínska v Orlové	

Vydává Muzeum Těšínska v Českém Těšíně
Adresa redakce: Muzeum Těšínska, 737 27 Český Těšín, Hlavní tř. 13 - 15
tel. 0659/761 211, fax 0659/761 223, E-mail: muzeum @muzeumct.cz
Odpovědný redaktor: ing. Jaroslav Keller
Výkonný redaktor: doc. Rudolf Záček, Dr.
Tajemnice redakce: Vlasta Byrtusová
Redakční rada: dr. Karel Bogar, doc. dr. Mečislav Borák, CSc.,
Vlasta Byrtusová, doc. dr. Dan Gawrecki, CSc., doc. dr. Blažena Gracová, CSc.,
dr. Dušan Janák, Dr., prof. dr. Zdeněk Jirásek, CSc., dr. Jaromír Kalus,
ing. Jaroslav Keller, dr. Irena Korbelařová, Dr., dr. Pavel Kouřil, CSc.,
dr. Karel Müller, doc. dr. Radim Prokop, CSc., Kateřina Švendová,
Petr Tesař, Jiřina Veselská, doc. Rudolf Záček, Dr.
Grafický návrh: Petr Tesař, Studio UPGRADE, v. o. s. Ostrava
Odevzdáno do tisku: 9. 4. 2001
Vyšlo: 23. 6. 2001
Tisk: Kartis, Fryštátská ul., 733 01 Karviná-Fryštát

Nevyžádané rukopisy, fotografie a kresby se nevracejí.

Za obsah článku zodpovídá autor.

Časopis lze zakoupit v Muzeu Těšínska v Českém Těšíně, Hlavní tř. 13
nebo v jeho pobočkách ve výstavní síni Musaion v Havířově, Dělnická 14,
v Památníku životické tragédie v Havířově-Životících, ve Výstavní síni Muzea
Těšínska v Karvině-Fryštátě, ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Jablunkově,
ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Orlové, v Technickém muzeu v Petřvaldě.
Rozšiřuje redakce, kde si lze také objednat (i telefonicky) předplatné nebo
jednotlivá čísla časopisu.

Vychází čtvrtletně cena jednoho výtisku 15 Kč
pro předplatitele 10 Kč
celoroční předplatné 40 Kč a poštovné

Identifikační číslo: ISSN 0139-7605

Evidenční číslo MK ČR: E 11319

Podávání novinových zásilek povoleno Oblastní poštou v Ostravě č. j.
2726/92-P/1 ze dne 30. 11. 1992

Archeologický výzkum hradiska v Chotěbuzi-Podoboře

Pavel Kouřil

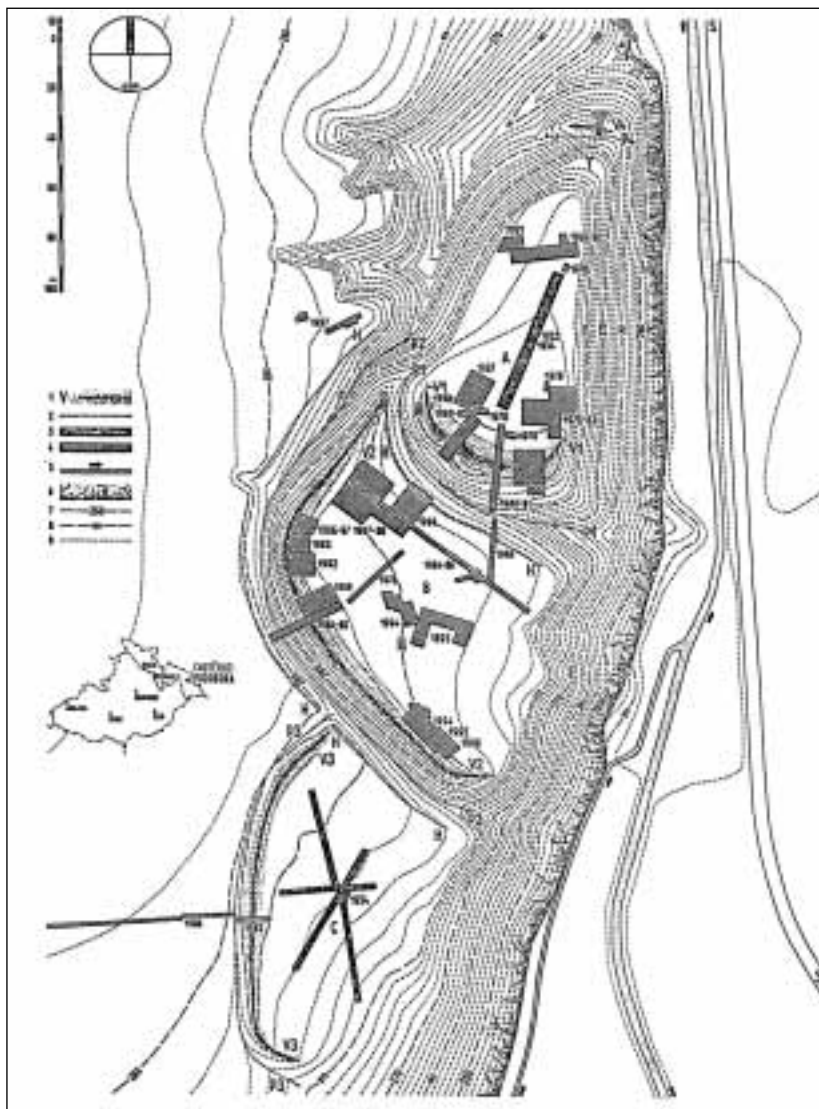
Co nejvšestrannější a nejdělnější poznání své minulosti by mělo patřit k základním prioritám každého moderního národa, a to i na prahu 3. tisíciletí. Přes naši intenzivní snahu vstoupit do integrované Evropy (anebo právě proto!) zůstává nadčasovým úkolem hledání a definování kořenů vlastního bytí, kořenů, jež musí ve své mnohověstnosti a rozmanitosti tvořit základní pilíře sjednocujícího se kontinentu. Občas se však zdá, že v českých zemích je tato potřeba hledání přinejmenším částí společnosti ne příliš jasně vnímána a někdy zřejmě programově ignorována či úmyslně negována (srv. např. výrazné snižování výuky dějepisu na některých typech středních škol, anebo relativně četné verbální i písemné projevy osob, které lze považovat za veřejné činitele svého druhu - žurnalisté, vysokoškolské učitelé, politici apod.). Je proto prvořadým a stále platným posláním historie a historického bádání vůbec, neustále zpřístupňovat dosažené výsledky přijatelnou formou co nejširšímu spektru české veřejnosti. To se nepochybně týká také archeologie, která se svými specifickými metodami může jako jedna z mála historických věd přinášet nové doklady pro relativně vyčerpávající reflexi našich nejstarších národních dějin.

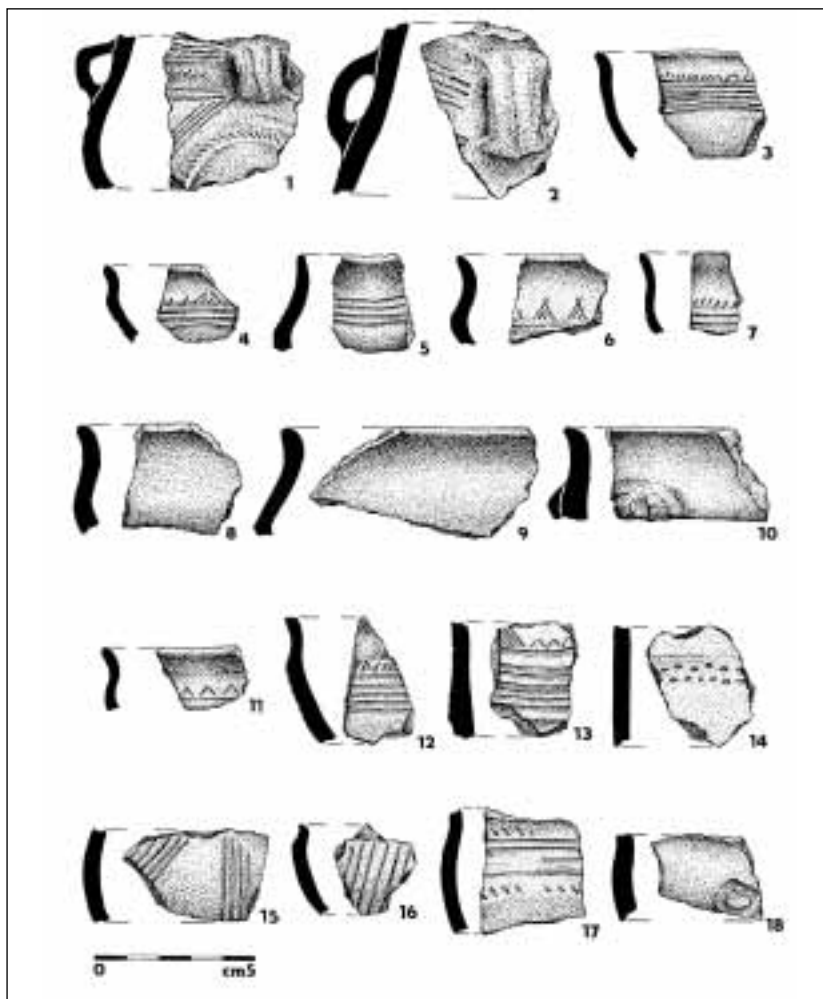
Uvedené řádky plně platí i pro region Těšínska, který prošel a prochází až do současnosti poměrně složitým vývojem, kde vazba k domovu je u části populace přinejmenším dosti laxní. Přitom zde existují ve větší míře dosud nedocenené a nevyužité možnosti jak i tento východní díl naší vlasti, považovaný často (s výjimkou Beskydské pasáže) za těžkým průmyslem zdecimovanou krajinu, „zviditelnit“ a postavit plnohodnotně na roveň ostatním oblastem republiky. Chceme v této souvislosti poukázat na jednu vynikající archeologickou lokalitu (nazvanou kdysi poprávu slezskou perlou), svým významem jednoznačně přesahující rámec regionu. Je jí výšinné hradisko v Chotěbuzi - Podoboře u Českého Těšína, kde probíhá již více jak 20 let systematický archeologický výzkum, což je za současného nepříliš povzbudivého ekonomického stavu české archeologie svým způsobem malý zázrak. V následujících řádcích se proto pokusíme odpovídajícím způsobem seznámit i čtenáře Těšínska s výsledky, jichž bylo tímto dlouholetým výzkumem dosaženo.

Moravská brána - jedna z nejvýznamnějších spojnic evropského jihu a severu - představovala již v pravěku, ale zvláště v raném středověku důležitý komunikační koridor, jímž se nejspíše podél břehů řeky Odry, avšak mimo její nivu, v obou

směrech procházelo. V průběhu věků ji využívaly četné populace, obchodní karavany a pochopitelně i vojenské výpravy a na svých průchozích stranách byla patrně průběžně zabezpečována systémem opěrných opevněných bodů. V místech jejího vstupu to byla (severně od Běloutína) hradiska Železná vrata (Železná brána) a Radičko (zvané také Schossberg), dále pak hradisko u Ústí nad Bečvou - jistě již ve střední době hradištní funkční - a později také různé záseky a stráže. Severní výstup byl zajišťován dvěma významnými centry, a to opevněním na Landeku situovaným nad soutokem Odry s Ostravicí a žijícím od 8. věku, pod nímž probíhala jedna větev hlavního tahu postupující podél toku Odry k severozápadu, a hradiskem v Chotěbuzi-Podoboře. To, mající znamenitou strategickou polohu při brodu přes řeku Olši, střežilo výstup z Moravské brány při jejím východním okraji, stejně jako počátky cesty vedoucí odtud po Visle

Obr. 1: Hradisko Chotěbuz-Podobora, katastrální území Chotěbuz-Podobora, okres Karviná, situační plán sond archeologického výzkumu provedené v letech 1952, 1954 a 1978 až 2000. 1 - pozůstatky valu, 2 - lomy terénu, 3 - sondy provedené v letech 1952 a 1954, 4 sondy provedené v letech 1978 až 2000, 5 - vodní toky, 6 - okraj současného lesa, 7 - vrstevnice po 10 m, 8 - vrstevnice po 5 m, 9 - vrstevnice po 1 m, A - akropole, B - 1. předhradí, C - 2. předhradí, N - vnější hrana příkopu, V1 až V4 - valy, P1 až P4 - příkopy, S - silnice, T - terénní terasa.

Obr. 2: Chotěbuz-Podobora, halštatská keramika starší fáze.

Obr. 3: Chotěbuz-Podobora, bronzové halštatské jehlice.

a Nidě na Krakovsko, dále do Malopolska, na Kyjev a do Povolží.

Hradisko je položeno nedaleko levého břehu řeky Olše, necelých 15 km od pramenů Visly a přibližně 30 km od fortifikace landecké. Nejbližší mu stojí asi 12 km východním směrem vzdálené jednodílné opevnění ve Skočově-Międzywici, rozlehlá a výtečně chráněná Lubom leží zhruba 40 km na severozápad a poměrně odlehlejší rovněž nečleněný Kamieniec se nalézá ve vzdálenosti cca 75 km severně. Všechny uvedené lokality - s výjimkou Landeku - jsou situovány na oderském pravobřeží a vytvářejí tak s Chotěbuzí zřejmě jednu skupinu.

Samotná fortifikace (obr. 1) sestává ze tří částí (akropole + dvě předhradí) s nezvykle dobře zachovalými valy a příkopy. Její vnitřní prostor činí 1,8 ha, přičemž

doposud prozkoumaná plocha zahrnuje 3 122 m², tj. necelých 18 %. Archeologický výzkum prováděný ve spolupráci Archeologického ústavu Akademie věd ČR v Brně a Muzea Těšínska v Českém Těšíně přinesl za uvedené období již značné množství nesporně závažných poznatků a skutečností, majících zásadní význam pro pochopení a řešení klíčových problémových okruhů a otázek spjatých s formováním a vývojem zdejšího osídlení v nejširším slova smyslu. Byly konstatovány dvě základní časové periody existence lokality – starší halštatská a mladší slovanská - které je možno ještě dále precizovat. Na místě pozdějšího skvěle ohrazeného slovanského hradiska ležela totiž v pravěku (v pozdní době bronzové a době halštatské) původně snad neopevněná či jen lehce ohrazená osada, která se postupně – nejspíše pod tlakem kočovníků z východu (Kimmerijců a Skýtů) - dílem transformovala ve fortifikovaný útvar. Vydělila se však pouze její menší, rovněž přírodou nejlépe chráněná část (dnešní akropole), kterou od ostatní sídlištní plochy separoval hluboký příkop a následný z hlíny sypaný val bez vnitřní konstrukce. Ten byl z obou stran u své paty zabezpečen tzv. kamennou bermou (dlážděním z říčních valounů o šířce 0,8 – 1,0 m položených v jedné vrstvě) a na vrcholu osazen dřevěným patrně vyplétaným pletem a k němu šikmo (pod úhlem 45°) v pravidelných intervalech přiloženými kůly obrácenými zahrocenou stranou směrem k nepříteli. V především takticky vymezeném prostoru hledala útočiště zdejší komunita, jež byla součástí rozsáhlého kulturního komplexu rozšířeného na značné části středoevropského teritoria, kterému se dostalo označení kultura lidu lužických popelnicových polí. A to podle toho, že její nositelé své mrtvé spalovali a popel ukládali do keramických nádob – popelnic, pohřbívaných do země ve víceméně pravidelných řadách.

Archeologickým výzkumem byla (zvláště na akropoli) zachycena až 80 cm mocná kulturní vrstva indikující dlouhotrvající osídlení, ale také objekty rozličného charakteru převážně kulové konstrukce (obytné i hospodářské), když spíše ojediněle byly zastoupeny i zahloubené chaty. Překvapuje nebývalé množství zjištěných volně se nacházejících mazanických ker, upozorňujících na existenci otopných zařízení, v převaze zřejmě souvisejících se zpracováním (pražením) železné rudy (?), jejíž výchozy jsou v nejbližším okolí hradiska pozorovatelné. Se starší fází života osady spojujeme ještě velmi kvalitně provedenou tenkostěnnou oboustranně tuhovanou keramikou ladné profilace a bohatého zdobení (často i na vnitřní straně - šálky, misky – obr. 2), bronzové okrasy (jehlice, spony, drobné kroužky etc. – obr. 3), ale kupř. i některé doklady pravděpodobně solárního kultu (kamenná i keramická kolečka se

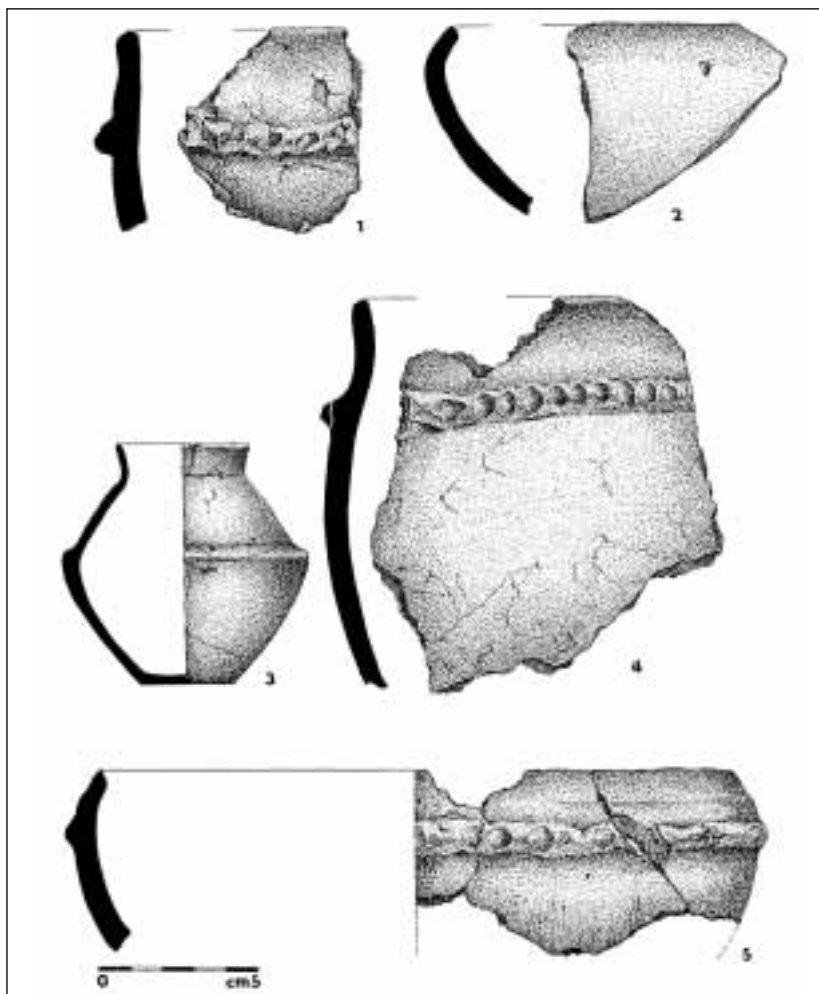
středovými otvory na zavěšení – amulety); vyskytly se i typické žluté korálky s modrými oky vyrobené ze sklovité pasty. Zemědělské a řemeslnické nástroje a také zbraně (srpy, sekery, kopí) provedené již v železe, však jednoznačně dokládají vítězství tohoto nového kovu. Pestrá škála přeslenů různých tvarů pak zřetelně vypovídá o přípravě přize a tkaní látek přímo na hradisku, využití koně k jízdě zase prozrazuje vcelku unikátní nález parohové postranice uzdění (?) a zajímavý objev nesporně představuje i kulovité keramické štěrchátko interpretované jako dětská hračka či kostěná harpuna používaná k lovu ryb.

V následné a závěrečné periodě je zjevná celková pauperizace společnosti projevující se v postupném úpadku osídlení i jeho materiálního vybavení. Evidentní je např. nápadné zhrubnutí keramiky, výrazné zjednodušení její tvarové rozmanitosti a výzdobných prvků, když se vytrácejí ušlechtilé tvary předcházejícího období (obr. 4).

Někdy v průběhu 5. století př. n. l. nastala pro zde žijící pospolitost osudová chvíle; opevněná osada byla dobyta a vypálena a z této katastrofy se již nikdy nevzpamatovala. Svědčí pro to jednoznačně mohutná destrukční požárová vrstva na ploše akropole, ale kupř. také porůznu roztroušené úlomky lidských kostí.

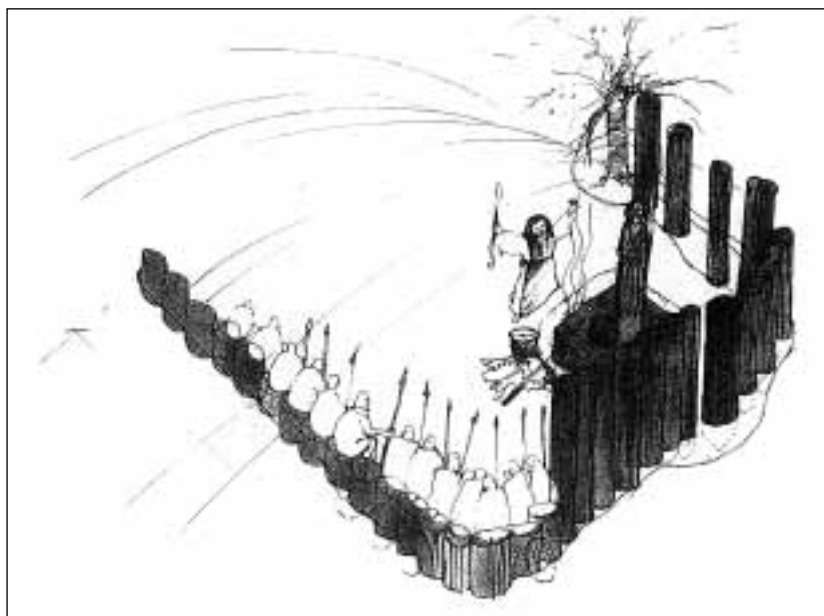
Dramatické události poměrně na dlouhou dobu ukončily osídlení příhodně vybraného místa, které teprve po přibližně dvanácti stoletích opět našlo své nové „nájemníky“. Stali se jimi někdy v průběhu 2. půle 8. věku naši předci – Slované. Cit pro terén, vlastní všem pravěkým a raně středověkým společenstvím, je tak přivedl na lokalitu, kde musely být ještě patrné pozůstatky starších opevňovacích prací. Početnější slovanské komunity však evidentně nestačil nevelký fortifikovaný halštatský okrsek, a proto k němu přičlenila ještě další dva úseky vydělené příkopy a valy od okolního terénu, třebaže druhý z nich nebyl očividně dokončen. Vzniklo tak vícedílné hradisko tvořené třemi v podstatě samostatnými vzájemně oddělenými částmi, přičemž nejvýše položený díl (akropole), chráněný navíc hlubokými přírodními stržemi a řekou, představoval nejlépe hájitelnou partii celé fortifikace. Hluboké příkopy měly hrotitý tvar, valy – s výjimkou vybraných úseků na akropoli – byly bez vnitřní konstrukce; na akropoli stála na temeni valu dřevěná nástavba šíře cca 4-6 m, neznámé výšky.

Na prvním předhradí bylo těleso valu z vnitřní a patrně i z vnější strany zabezpečeno palisádovou stěnou představovanou těsně vedle sebe řazenými 20-30/40 cm silnými kulany (někdy napůl rozštípnutými), vysokými přibližně 1,8 – 2,0 m a zapuštěnými zahroceným koncem 65-90 cm do plytké pravěké vrstvy a rostlého terénu; použitý materiál pocházel z jedle bělokoré a v menší míře i z dubu.

Obr. 4: Chotěbuz-Podobora, halštatská keramika mladší fáze.

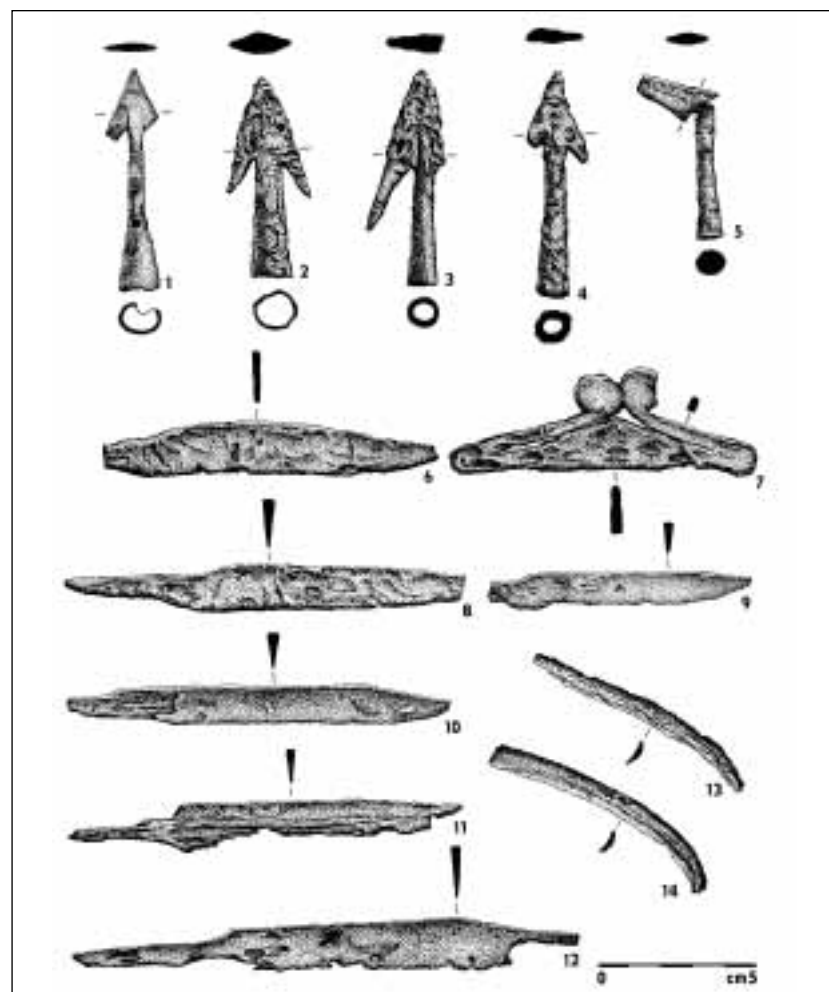
Palisáda byla z vnitřní strany v některých úsecích na svém vrcholu ukončena kolmo k ose valu kladenými půlkuláči uloženými v horizontální poloze (délky cca 0,8 – 1,0 m), vytvářejícími jakýsi komunikačně využitelný ochoz; v určitých partiích je zřejmě ve stejné šířce nahrazovala vrstva říčních valounů. Vzniklá dřevěná stěna – vyztužená šikmými podpěrami – byla omazána jilem, který ji chránil před případným požárem. Dá se předpokládat, že také zde byla koruna valu zajištěna a ukončena dřevěnou konstrukcí, nicméně archeologický výzkum tuto premisu zatím přesvědčivě nedoložil. Z dosavadních výsledků výzkumu však vcelku zřetelně vyplynulo, že objekty rozmanitého charakteru (sídelní, hospodářské, výrobní, etc.) se na 1. předhradí koncentrovaly u vnitřní paty valu, střed zůstával víceméně volný; nelze vyloučit, že tato část hradiska s nezastavěnou centrální plochou měla refugiální funkci, tzn. že se sem v době nebezpečí mohlo uchýlit obyvatelstvo z okolních otevřených osad, anebo zde mohl být soustředěn dobytek, představující nenahraditelné bohatství a jeden ze základních prostředků obživy. Je rovněž zřejmé, že tudy – blíže k východní hraně, pod níž protékala řeka – procházela komunikace z prostoru 2. předhradí, která mostem přes příkop vstupovala branou na akropoli v místech, kde byly archeologicky zaznamenány její pozůstatky.

Obr. 5: Chotěbuz-Podobora, pokus o volnou rekonstrukci slovanského kultovního objektu č. 56.

Obr. 6: Chotěbuz-Podobora, hroty šípů (1-5), nože (6, 8-12), ocílka (7) a kování věděrka (13-14) z hradištního (slovanského) období.

Zdá se, že plocha akropole i 2. předhradí byla osídlena rovnoměrněji než 1. předhradí. Nejstarší objekty prozatím nacházíme na akropoli a ve střední části, ale kupodivu i mimo areál hradiska, zvláště na relativně málo členěné ploše západně od něj. Souvisejí s první, starší fází zdejšího slovanského osídlení, kterou klademe do 2. poloviny 8. až přelomu 9. a 10. století, a zastupují je zhusta nadzemní stavby kúlové konstrukce s mělce zapuštěnou

podlahou, jež v převaze případů považujeme za sídelní. Přítomny jsou ovšem i zahloubené, různým způsobem přestřešené objekty velmi často oválného (elipsovitého) či ledvinovitého půdorysu, jimž přisuzujeme funkci zásobních a skladovacích prostor, výrobních zařízení eventuálně i jakýchsi primitivních ustájení pro dobytek. Nepochybně zde vedle zahloubených chat existovaly i nadzemní srubové konstrukce omazané hlínou, vhodné pro zdejší klimatické podmínky.

Za zmínku stojí odkryv zařízení, jehož vybavení představovaly nádoby různé velikosti včetně velkých zásobnicovitých tvarů (všechny ležely dnem vzhůru, menší uložené ve větších), v nichž i mimo ně se našly zbytky zuhelnatělého zrní, žernov vyrobený ze svoru a také tzv. pražnice s armovaným dnem a čtyřmi otvory v rozích pro zasunutí kolíků umožňujících její přenášení; sloužila především k sušení a pražení obilí a byla vyzvednuta v původní poloze, ležící na přesně vymezené, ze dvou stran nízkou kamennou zídkou ohraničené ploše pokryté velmi drobným šterkem promíseným uhlíky. Uvedený objekt lze s velkou pravděpodobností klasifikovat jako jakýsi „mlyn“ zpracovávající a upravující obilí různého druhu s výraznou převahou pšenice obecné (stopově i pšenice dvouzrnka) a menším množstvím žita, ječmene a prosa. Můžeme připustit, že skromná políčka o jejichž neshodném a namáhavém obdělávání svědčí kupř. i nález velmi malé pětiúhelníkové železné radličky, patřící nejspíše plazovému rádlu, byla soustředěna v prostoru západně hradiska.

Nesporně zajímavou záležitostí je i tzv. kultovní objekt, odkrytý taktéž na 1. předhradí. Jde o obdélnou stavbu rozměrů 3,2 x 5,2 x 5,8 m vymezenou palisádou z mohutných kůlů a otevřenou směrem k západu; uprostřed byla umístěna dřevěná schránka sloužící patrně jako podstavec či schránka pro idol – sochu neznámého božstva (obr. 5).

Také značné množství železné strusky (dnes již několik desítek kilogramů) vypovídá jednoznačně o tom, že i Slované využívali blízké výstupy nepřilíh kvalitních železných rud k tavbě a zpracování železa, že zde tedy byla vyvíjena exploatační činnost podmiňující prosperující železářství; samotné pece či jejich pozůstatky se však doposud bohužel nalézt nepodařilo, avšak k dispozici máme nečetné úlomky keramických dyzen. Uvedené úvahy podporuje i vcelku pestrý sortiment železných výrobků, ať už jsou to převážující nože a hroty šípů, různé přezky, kování věděrek, ale také srp, pouta, ocílka anebo polotovary ve formě sekerovitě hřivny apod. (obr. 6).

Dosavadní výzkum přinesl rovněž nepochybné doklady předmětů velkomoravské proveniencie, ať už se jedná o zbraně (sekery), vybavení jezdce a koně (ostruhy, třmen, udidlo), šperky (náušnice, prsteny, korálek) anebo již zmíněný žernov.

Ony i celková nálezová situace podepřená velmi skromnými prameny písemnými nasvědčují s velkou mírou pravděpodobnosti tomu, že se hradisko a vlastně celé Těšínsko, ale i oblasti dále na severozápad i severovýchod, nacházelo ve sféře silného vlivu Velké Moravy. Těmto závěrům neodporují ani poslední výsledky výzkumů na polském území, zejména pak v Dolním Slezsku a částečně i Malopolsku. Je možné připustit, že pasáž v Životě sv. Metoděje hovořící o násilném pokřtění knížete Vislanů a naznačující tedy konflikt moravsko-vislanský má zřejmě reálné jádro. Předpokládáme, že k vojenské akci ze strany Moravanů došlo nejspíše v 2. polovině 70. či na počátku 80. let 9. století, kdy se Svatoplukovi po uzavření míru s Arnulfem ve Forchheimu roku 874 uvolnily ruce k rozsáhlé expanzi z jádra staré Moravy. Moravskou přítomnost a moravské zájmy zajišťovaly ozbrojené posádky včetně jízdních bojovníků, dislokované na některých hradiscích. Někdy na přelomu 9. a 10. století či samém počátku 10. věku, v souvislosti s hroutící se říší Mojžírovců, kdy odstředivé tendence zvláště okrajových území již nebylo možné zastavit, došlo zcela jistě i ke ztrátě teritorií severně od Moravské brány. Že se to neobešlo bez krveprolití a násilí, prozrazují i mohutné požárové vrstvy na akropoli a 1. předhradí chotěbuzského hradu, ale také např. železné hroty šípů vetknuté do vnitřní palisády valu, nebo nálezy šperků a některých dalších hodnotných předmětů v zánikovém horizontu.

Téměř po celé tzv. temné 10. století, kdy nám o dění na Moravě a ve Slezsku chybí téměř jakékoliv historické relace, ustal život i na hradisku podoborském. Teprve v průběhu jeho závěrečné třetiny, kdy se i tato oblast dostala do sféry zájmů českých Boleslavů, se pomalu a postupně znovu probouzel, avšak své dřívější dynamiky a lesku nedosáhl. Noví příchozí zaujali mnohem menší část původně osídlené plochy – především akropoli a částečně i 2. předhradí - a patrně již neobnovili fortifikační systém. Žili v zahlobených víceméně pravouhlých zemnicích se střechou dosedající na terén, ale i v nevelkých nadzemních stavbách kúlové konstrukce. Pěstovali obilí a chovali dobytek, lov a rybolov měl doplňkový charakter. Jejich materiální kultura je poměrně chudá, naprosto převažuje keramika, jejíž část (zvláště ta, která je provedena v tuze) má své kořeny na Moravě.

Základní literatura

P. Kouřil, Slované osídlení českého Slezska. Brno – Český Těšín 1994.

P. Kouřil, Velká Morava a Těšínsko, Těšínsko 1, 1996, s. 1-4.

P. Kouřil, Severní předpolí Moravské brány a zásah velkomoravský, in: Śląsk i Czechy a kultura wielkomorawska, Wrocław 1997, s. 65-74.

P. Kouřil, Zu den Anfängen der slawischen Graphittonkeramik in Schlesien, in: Frühmittelalterliche Graphittonkeramik in Mitteleuropa – Naturwissenschaftliche Keramikuntersuchungen, ITM IV, Brno 1998, s. 37-65.

P. Kouřil, Arpádovská ražba ze Slezska, Slezský numizmatik 2, 1999, s. 2.

P. Kouřil, Archeologický výzkum na hradisku v Chotěbuzi-Podoborze, okres Karviná, in: Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w 1996 roku, Katowice 2000, s. 97-100.

Z významnějších nálezů lze uvést velmi slušně zachovalý stříbrný půldenár (obol) uherského krále Štěpána I. (997-1038), prezentující první arpádovskou ražbu nalezenou na území Slezska. Tento typ mince začal být ražen v Alba Regia (dnešní Szekesfehervár) přibližně ve dvacátém roce jeho panování, a vzhledem k dobrému stavu nebyl asi příliš dlouho v oběhu. Precizuje dataci archeologického materiálu a zároveň dokládá frekventovanost Jablunkovského průsmyku, spojujícího Pováží s Poodřím. Nelze ovšem zcela vyloučit ani tu možnost, že se mohl na hradisko dostat od jihu prostřednictvím komunikačního tahu probíhajícího Moravskou bránou, když víme, že na Moravě (zejména jižní a jihovýchodní) byly zvláště v průběhu 11. století ražby prvních Arpádovců zcela běžné. Na zdejších mladohradištních řadových kostrových pohřebištích se totiž ve formě obolu mrtvých objevují v prvních dvou třetinách tohoto věku jako nejčastěji používané mince. Jejich skutečně masový výskyt bývá někdy dáván do souvislosti s prodejem otroků do Uher za vlády Oldřichovy (1012 - 1034), především však Břetislavovy (1035 - 1055).

Uherská mince vyzvednutá ze zánikového horizontu společně s ostatním archeologickým materiálem i celkovou nálezovou situací nás dosti přesvědčivě zpravuje o tom, že před polovinou 11. věku došlo na hradisku ke zřetelnému útlumu sídelní aktivity, vedoucí v poměrně krátké době k jeho úplnému, pravděpodobně však nenásilnému opuštění. Jako životaschopnější se totiž za dané politické situace ukázala poloha vysunutá těsně nad pravý břeh řeky Olše na Zámecké hoře v dnešním polském Cieszyně, kde v průběhu 2. půle 10. století na starších pravěkých základech vznikla zcela nová fortifikace, jež se poměrně brzy stala významným centrem jedné z rodících se piastovských kastelání (hradských obvodů) ve Slezsku.

Snad z textu a nastíněné problematiky vyplynulo, že jsme se věnovali lokalitě, která hrála v bohaté historii regionu (a nejen v něm) důležitou a nezastupitelnou, svým způsobem v určitých časových periodách vůdčí roli. Vzbudily-li výše uvedené řádky alespoň rámcový zájem čtenáře o danou problematiku či jej podnítily k zamyšlení nebo úvahám o významu a poslání historie v nejširším slova smyslu, případně pozitivně ovlivnily jeho vztah ke svému okolí a kraji, pak – chceme věřit – splnily svůj účel.

Plebiscit a otázka sebeurčení těšínského obyvatelstva 1918-1920

Krzysztof Szelong

Loňské 80. výročí rozdělení Těšínska už sice uplynulo, ale redakce se rozhodla netrvat na shodě kalendáře a připravené příspěvky postupně zveřejní. Chce tak přispět ke zlepšení informovanosti o událostech, donedávna ke škodě věci spíše zamlčovaných. Zároveň otevírá odbornou diskusi nejen ke zmíněným událostem, ale ke všem dosud sporným otázkám minulosti Těšínska.

Porážka centrálních mocností, revoluce v Rusku a s tím spojené zhroutilí dosavadního evropského uspořádání vedlo po první světové válce ve středoevropském prostoru ke vzrůstání někdejších i ke vzniku nových států. Potřebný konstituční i normativní rámec tomuto procesu dala idea práva na sebeurčení národů, jejíž zásady zformuloval prezident Spojených států amerických Thomas W. Wilson. Z hlediska konstitučního toto právo odvodňovalo vznik nových států na troskách středoevropských mnohonárodnostních monarchií, z hlediska normativního mělo v tamních komplikovaných etnických podmínkách umožnit vytyčení hranic nových států a zabezpečit je před konflikty ze vzájemných územních požadavků. Jedním z nástrojů realizace této druhé role wilsonovského práva na sebeurčení se staly plebiscity, které měly řešit nejobtížnější situace, kdy mohla, podle tehdejšího mínění, rozhodnout o územní příslušnosti daného regionu jen bezprostředně vyjádřená vůle jeho obyvatel.

Podle rozhodnutí Nejvyšší rady Mírové konference ze dne 11. září 1919 se měl plebiscit uskutečnit také na území Těšínského Slezska. Nakonec však k němu nedošlo a rozdělení se realizovalo na základě arbitrážního rozhodnutí Rady velvyslanců koaličních mocností ze dne 28. července 1920 v Paříži. I když byl v dosavadní literatuře problém plebiscitu na Těšínsku v československo-polském konfliktu z let 1918-1920 prezentován obšírně, neexistuje zatím jeho ucelené monografické

zpracování. Vyplývá to jistě ze skutečnosti, že se nerealizoval a neměl tedy přímý vliv na historické události. Přesto se nezdá nedostatek pozornosti věnované analýze události a jevů spojených s otázkou plebiscitu odůvodněný. Naopak, tuto otázku je třeba analyzovat, a to přinejmenším ze dvou hledisek.

Ze širšího hlediska lze analýzu příčin, které vedly k opuštění myšlenky plebiscitu na území Těšínského Slezska, brát jako případovou studii v bádání o obecné otázce odvržení normativní role dogmatu o právu národů na sebeurčení v průběhu vytváření poversaillského uspořádání. V zásadě totiž neúspěch plebiscitu na Těšínsku byl jedním z nejnázornějších projevů všeobecné porážky tohoto dogmatu. Z užšího pohledu je analýza plebiscitu na Těšínsku velmi významná pro výzkum nejnovějších dějin regionu. Plánovaný plebiscit stavěl totiž každého obyvatele Těšínského Slezska před reálnou nutností jednoznačného rozhodnutí při volbě národní a státní příslušnosti a stal se jakýmsi katalyzátorem změn v oblasti sebereflexe, a to zároveň ve sféře národního vědomí, ve sféře kulturně civilizační i sociální. Období plebiscitu se stalo v dějinách Těšínského Slezska specifickým obdobím, v němž se prověřily výsledky procesu vytváření národní identifikace jeho obyvatelstva probíhajícího od poloviny 19. století.

Předkládané pojednání si samozřejmě neklade za cíl plně rekonstruovat fakta související

Celkový pohled na Těšín, kolem r. 1920, sbírky Muzea Těšínska

s problémem plebiscitu na Těšínsku. Je jen jistým návrhem jeho interpretace, pokusem ukázat na ty aspekty, které podle autorova mínění je potřebné vyzdvihnout.¹

Těšínské Slezsko se rozkládalo v roce 1918 na území o rozloze 2 281,6 km², kde žilo v roce 1910 podle výsledků rakouského sčítání lidu 434 521 osob, z nichž 53,8% používalo polský jazyk, 26,6% češtinu a 17,7% německý jazyk.² Jestliže v případě obou posledních skupin se jazyková příslušnost vázala na příslušnost národní, pak v případě první skupiny tomu tak nebylo. Polskojazyční obyvatelé Těšínského Slezska žijící po staletí v rámci cizího státu, izolovaní od hlavního proudu dějin Polska, byli zasaženi procesem formování moderního národního uvědomění až v polovině 19. století. Na svém území zaujímalí nejnižší pozici ve společnosti, a protože byli z tohoto důvodu vystaveni působení německých i českých vlivů, jen část z nich si vytvořila polské národní vědomí. Jiná část podlehla germanizaci nebo čechizaci. Další část zůstala národně indiferentní nebo posílila řady šlonzakovského hnutí, které nad národně jazykové vazby kladlo příslušnost k západnímu (rozuměj německému) civilizačnímu okruhu, úzce spolupracovalo s německým táborem, bojovalo proti polskému vlivu mezi obyvatelstvem Těšínského Slezska a současně usilovalo o stabilizaci německého vlivu na tomto území a o jeho integraci v rámci rakouské monarchie. Význam tohoto hnutí vzrostl zvláště po roce 1909, kdy byla založena jako výraz šlonzakovské ideje Slezská lidová strana vedená Josefem Koždoněm.³ Ke značné diferenciaci polskojazyčného obyvatelstva na území Těšínského Slezska přispěla také přítomnost imigrantů z Haliče, kteří představovali téměř 12% celkového počtu obyvatel.⁴ I když velká část imigrantů znala výlučně jen polský jazyk, snažila se rychlým tempem asimilovat s Němci nebo Čechy, aby dosáhla sociálního vzestupu co nejrychleji; to znamenalo, že jejich přínos pro polský politický tábor byl problematický.

Přes značnou rozrůzněnost polské etnické skupiny, si byla její podstatná část vědoma příslušnosti k polskému národu a představovala značný politický potenciál. O síle polského žilvu rozhodovala především jeho aktivita a vysoký stupeň organizovanosti v rovině společenské, kulturní a politické, a to umožňovalo jeho podstatný vliv na veřejný život Těšínského Slezska již v období před první světovou válkou. V období války došlo k zásadní změně politického programu polského tábora. Boj o nabytí rovnoprávné nebo dominující pozice mezi etnickými skupinami regionu vystřídala zjevná snaha o sjednocení polské skupiny s polským národem v rámci samostatného státu.

Tento program však nemohl počítat s významnou podporou vedoucích složek obnovujícího se Polska, protože ty usilovaly především o celkovou koncepci obnovy polské státnosti a v ní považovaly za prioritní otázku východní, zatímco těšínský problém byl otázkou druhořadou. Jejich politiku vůči Těšínsku navíc určovaly podmínky na mezinárodní scéně, zvláště nepříznivé postavení Polska v diplomatické sféře, a to vše způsobovalo, že politika realizovaná varšavskou vládou byla v době těšínského konfliktu nejménou zcela odlišná od snah a činnosti aktivní části polské národnostní skupiny v Těšínském Slezsku.

Přestože české obyvatelstvo žijící na Těšínsku představovalo většinu mezi obyvatelstvem jen ve frýdeckém okrese, zatímco jinde žilo rozptýleně nebo v naprosté menšině, považovala pražská vláda začlenění Těšínského Slezska do Československa za otázku prioritní. Rozhodl o tom především velký průmyslový potenciál Slezska, který mohl podstatným způsobem posílit ekonomiku Československa, dále pro střední Evropu strategicky významná Košicko-bohumínská dráha protínající Slezsko, a bez významu nebyla ani po staletí trávající příslušnost těšínského knížectví k zemím Koruny české. Ta vedla na jedné straně k tomu, že s tímto územím existovaly četné různorodé hospodářské a kulturní vazby, a na druhé straně k tomu, že v Čechách panoval všeobecný názor, že Slezsko patří tradičně do sféry pražského vlivu. Vláda Československé republiky, řídící se ekonomickými a geopolitickými důvody a opírající se o tzv. historická práva, se angažovala v politice směřující k ovládnutí Těšínského Slezska s plným nasazením, což při nedostatku adekvátních postupů ze strany polských centrálních úřadů znamenalo, že těšínský konflikt, který patřil v diplomatické rovině ke sporům mezinárodním, v regionálním měřítku dostal charakter konfrontace mezi československou vládou na jedné straně, a polským obyvatelstvem regionu na druhé straně. Slabé pozice české populace, která byla málo početná a proto neschopná zaujmout v této konfrontaci stejně významné pozice jako polské obyvatelstvo v regionu, vedly k tomu, že se stala nástrojem politiky pražské vlády. Na ofenzivě pražské aktivity byla také závislá. Těšínský Němci a jejich spojenci ze Slezské lidové strany, kteří zprvu usilovali o roli „třetí síly“, se následně snažili o zachování vazeb spojujících Těšínské Slezsko s německou říší nebo přinejmenším

Generál F. K. Latinik, sbírky Muzea Śląska Cieszyńskiego v Cieszyně

Armádní generál
Josef Šnejdárek

o mezinárodně garantovanou neutralitu regionu; nakonec však byli odsunuti do pozice spojence jedné z hlavních stran konfliktu.⁵

Takový poměr sil se vytvořil teprve v roce 1919, kdy spor o Těšínské Slezsko přerostl v otevřený konflikt. V počátečním období po zhroutilí rakousko-uherské monarchie, kdy se teprve formovaly československé i polské státní struktury, se situace na území Těšínského Slezska vytvářela bez vnějšího vměšování. To umožnilo, že politickou iniciativu převzalo plně místní obyvatelstvo. Jak se dalo očekávat, nejvíce aktivní byli tehdy Poláci a Češi, kteří se snažili uskutečňovat své národní programy a masově se zapojovali do dění, jehož cílem byla politická kontrola nad Těšínským Slezskem.

Místní německá společnost a spolupracující s ní Šlonzáci ztratili oporu ve státním aparátu rozpadající se monarchie a neměli ještě vyjasněný politický program, který by odpovídal změněné situaci v regionu, nebyli tudíž schopni se těmto snahám postavit. To způsobilo, že na přelomu října a listopadu roku 1918 došlo i v Těšínském Slezsku k likvidaci rakouské vlády a následně pak k faktickému rozdělení tohoto území do oblastí kontrolovaných orgány reprezentujícími polské obyvatelstvo - Rada Narodowa dla Księstwa Cieszyńskiego (RNKC) - a české obyvatelstvo - Zemský národní výbor pro Slezsko (ZNV). Dělicí linie formálně stvrzená dohodou, kterou uzavřely oba orgány 5. listopadu roku 1918, určovala pro polskou stranu 77,3% území, na němž žilo 73% polskojazyčné populace, 22% německé a 5% populace užívající český jazyk, pro českou stranu pak 22,7% území, kde žilo 70% obyvatelstva hovořícího jazykem českým, 20% německým a 10% polským.⁶ Průběh této linie více méně korespondoval s etnografickou hranicí v Těšínském Slezsku.

Okolnosti, za jakých se uskutečnil politický převrat a následné dělení Těšínského Slezska, dovolují považovat obě tyto skutečnosti za skutečný výsledek těšínským obyvatelstvem realizovaného práva na sebeurčení, v němž celkem příznivý výsledek pro polskou stranu byl důsledkem početní převahy a v konkrétních podmínkách i politické převahy polského živlu v oblasti. Pro podpoření této interpretace se lze odvolat na slova jednoho

z čelných představitelů českého tábora, na představitele ZNV Ferdinanda Pelce, jenž ve svých vzpomínkách publikovaných v roce 1928, aby objasnil okolnosti porážky svého tábora v listopadu roku 1918, napsal: „Všichni si myslí, že se měl kraj vojensky zabrat, a že by byl pak pokoj. Zapomínají předně, že jsme sami neměli téměř žádné vojenské moci, že pražský Národní výbor naší žádosti o vyslání posil nevyhověl a patrně pro nedostatek vojenských sil ani vyhověti nemohl, ale hlavně že v oněch chvílích rozpadu Rakouska a jeho armády, a tvoření nových států nejdůležitějším elementem síly a moci byl lid a jeho vůle, a že vojenská moc neznamenal tehdy proti vůli lidu téměř ničeho!“⁷

Přestože rozdělení Těšínského Slezska uskutečněné v prvních listopadových dnech roku 1918 odráželo reálné rozložení sil mezi jednotlivými národními skupinami v oblasti, nestalo se dělením konečným. Vyplývalo to již z podstaty samé dohody z 5. listopadu, která otázku konečného řešení hranice na Těšínském Slezsku ponechávala vládám ve Varšavě a v Praze. Polský tábor, jehož hlavní územní požadavky dohoda z 5. listopadu plnila, neměl zájem na radikální změně tehdy stanovené hranice. Jeho cílem bylo především udržet dosažený teritoriální stav a následně ho rozšířit o nevelkou část území kontrovanou ZNV, kde se nacházelo polské obyvatelstvo ve většině. Tímto směrem zaměřené aktivity lokálních polských orgánů získaly podporu polské vlády, která 25. listopadu roku 1918 uznala Národní radu za svůj orgán a která tři dny na to vyhlásila na území Těšínského Slezska volby do ústavodárného shromáždění. Tyto kroky byly zkouškou trvalosti dělení Těšínského Slezska podle dohody z 5. listopadu, nemohly však - jak se to snaží interpretovat část českých historiků - toto dělení uzákonit.⁸ Zcela jiné snahy měla pražská vláda, která územní rozdělení podle dohody z 5. listopadu považovala za zcela odlišné od zájmů Československa, a téměř od samého počátku platnosti dohody podnikala akce ke změně vytvořeného statu quo. V tomto směru se snažila vymoci na Varšavě a na Národní radě postoupení sporného území pod svou suverenní moc. Protože Praha měla souhlas západních mocností s uplatněním historických hranic při vzniku Československa, snažila se o to, aby Těšínské Slezsko obsadila spojenecká vojska, nebo o to, aby dostala vyjádření souhlasu Dohody k obsazení území československým vojskem. Nakonec se pražská vláda ve druhé dekádě ledna roku 1919 rozhodla ovládnout Těšínské Slezsko pomocí vojska.⁹

Agrese československé armády v polské oblasti Těšínského Slezska, která začala 23. ledna roku 1919, nebyla tedy - jak si přeje většina českých historiků - jen pokusem o zablokování voleb do varšavského sejmu,¹⁰ ale byla logickým vyústěním pražské politiky, jež směřovala jednak k tomu, aby se spor řešil na mezinárodní úrovni (což v lednu

roku 1919 znamenalo jeho přenesení na jednání Mírové konference, kde mohla Praha počítat s podporou Francie), jednak k tomu, aby se východiskem k vytyčení hranic nestala dohoda z 5. listopadu roku 1918, ale aby se základem nové hraniční linie staly strategické zájmy Československa, tzn. aby zůstala pod jeho kontrolou Košicko-bohumínská dráha a karvinský revír.¹¹ Týmiž důvody lze vysvětlit také Prahou zamítnutý polský návrh z prosince roku 1918, aby se spor řešil na bilaterální úrovni.¹²

Protože Těšínské Slezsko nemělo náležitou vojenskou ochranu, obsadila československá vojska téměř celé jeho území v průběhu jednoho týdne. Jejich nápor se podařilo zastavit teprve pomocí posíl z polského vnitrozemí 30. ledna roku 1919 na linii Visly. Už o den dříve se těšínská otázka dostala na jednání Mírové konference, jež v úsilí o rychlé ukončení ozbrojeného konfliktu přinutila představitele Polska a Československa, aby 3. února roku 1919 podepsali v Paříži úmluvu, v níž se stanovilo, že severní část Košicko-bohumínské dráhy zůstane pod dohledem československé armády a jižní část včetně Těšína pod dohledem polské armády. Současně se obnovilo administrativní členění podle dohody z 5. listopadu roku 1918 a do oblasti podle příslibu se měla do Těšína vyslat Mezidohodová kontrolní komise, která měla na místě věc prošetřit a výsledky jejího šetření se měly stát podkladem pro postup Mírové konference při konečném řešení státní příslušnosti Těšínského Slezska.

Pařížská smlouva byla úspěchem československé strany. Splnila totiž její požadavky týkající se obsazení Košicko-bohumínské dráhy i přesunutí sporu na jednání Mírové konference. Pro obyvatelstvo Těšínského Slezska to však znamenalo, že ztratilo bezprostřední vliv na další běh událostí. Od tohoto okamžiku se stalo Těšínské Slezsko předmětem mezinárodní licitace, v níž převahu nad právem sebeurčení místního obyvatelstva získaly česká historická a ekonomicko-politická argumentace stejně jako zájmy západních mocností, pro které byla těšínská otázka ještě jednou z karet k rozehrávání vlastních politických cílů. Současně představovala pařížská dohoda v případě polského obyvatelstva, které tvořilo na území pod okupací československých vojsk většinu, začátek období šikanování a manipulací jak ze strany okupačních orgánů, tak později i ze strany místní správy, kterou se česká strana snažila podřídit svým zájmům, i když tím porušovala podmínky dohodnuté v Paříži.

6. dubna 1919 opavský Zemský národní výbor pro Slezsko vydal řadu oběžníků adresovaných obecním úřadům, školám a soudům na území Těšínského Slezska (zohledňoval při tom československou okupační zónu), v nichž jim přikazoval, aby se bezpodmínečně podřídily rozhodnutím českých orgánů a zcela bojkotovaly rozhodnutí

vydávaná Radou Narodową Księstwa Cieszyńskiego, Zemskou vládou v Těšíně (Rząd Krajowy w Cieszynie), ministerstvy ve Varšavě a dalšími orgány polské moci. V případě odmítnutí uvedených příkazů nastupovaly represe. Ke konci dubna roku 1919 byly rozpuštěny polské obecní výbory v Záblatí, Vrbici a Rychvaldu, na začátku listopadu v Doubravě a Porubě. Současně byla zahájena akce prověřování státních zaměstnanců pracujících v československé okupační zóně. Kritériem jejich vhodnosti k další práci byla loajalita vůči Československé republice. Výsledkem těchto postupů bylo, že demarkační linie, která měla teoreticky oddělovat obě okupační zóny, se stala ve skutečnosti administrativní hranicí.¹³

V Paříži se zatím stále ještě nedospělo k vyřešení těšínské otázky. Další návrhy na rozdělení sporného území předkládané společnými komisemi pro otázky Československa a Polska a Mezidohodovou kontrolní komisí, byly na jednání Nejvyšší rady zavrhovány. Zásadní překážkou na cestě ke konečnému vyřešení sporu představovala politika západních velmocí; ty v závislosti na rozvoji vzájemných vztahů a na situaci ve střední Evropě byly ochotny podporovat tu jednu, tu druhou stranu konfliktu. Neměnný byl jedině postoj Francie, která důsledně prosazovala projekt dělení Těšínského Slezska příznivý pro Československo. Oboustranný nedostatek ochoty ke kompromisu způsobil neúspěch bilaterálních polsko-československých jednání, vedených jak v Paříži, tak na zemské úrovni.

Za těchto okolností návrh na plebiscit na území Těšínského Slezska, který na základě polské iniciativy přednesla na fóru Mírové konference již v polovině dubna roku 1919 delegace Spojených států, byl polskou stranou využit k taktickým cílům. Protože přímo navazoval, přinejmenším deklarativně, na závazné východisko jednání v Paříži - na dogma o právu na sebeurčení, stal se příhodným nástrojem, jímž se Polsko snažilo blokovat pro něj nepříznivé projekty dělení Těšínského Slezska. Ve skutečnosti si však polská vláda byla vědoma

*Skočov,
sbírky Muzea Těšínska*

nebezpečí, s nímž bylo spojeno vyhlášení plebiscitu na území kontrolovaném ve značné míře českými orgány a skepticky hodnotila možnost, že by jeho prostřednictvím mohla získat území, na něž na základě etnografických ukazatelů aspirovala.¹⁴ Navíc československá strana rozhodně a důsledně zamítala dělení Těšínského Slezska pomocí plebiscitu. Důvodem byly nejen obavy o jeho výsledek, ale také skutečnost, že plebiscit by ohrozil výchozí princip historického práva na Těšínské Slezsko a mohl se stát precedensem při aplikaci této zásady vytyčování historické hranice Československa i na jiných jejích úsecích, což by bylo totožné se zpochybněním základů existence mladé republiky.

Stanovisko Prahy se změnilo až na začátku září roku 1919, kdy existovala reálná hrozba, že dojde k prosazení projektu hranice příznivé pro Polsko. Tehdy Edvard Beneš souhlasil s řešením pomocí plebiscitu. 11. září přijala v této věci rozhodnutí Nejvyšší rada a 27. září byl verdikt o uskutečnění plebiscitu na území Těšínského Slezska oficiálně potvrzen. Plebiscit měl mít informativní charakter a tvořit východisko, na jehož základě teprve velmocí stanoví konečné rozdělení sporného území. Rozhodlo se též o vytvoření Mezidohodové plebiscitní komise (MPK), která v období příprav na plebiscit byla nejvyšším administrativním orgánem na území Těšínského Slezska. Měla dohlížet na průběh příprav a následně dbát i o právní podmínky samotného hlasovacího aktu. Nejdříve byl termín plebiscitu stanoven tak, že se měl uskutečnit za tři měsíce ode dne, kdy MPK zahájila činnost. Protože se však ratifikace versailleského traktátu protáhla až do 10. ledna roku 1920, kdy teprve začaly pracovat plebiscitní komise, adekvátně tomu byl posunut i termín plebiscitu na Těšínsku.

Praha, která v září roku 1919 přistoupila na návrh vyřešit spor pomocí plebiscitu, se již na rozdíl od situace před několika měsíci tolik neobávala o výsledky hlasování. Obyvatelstvo žijící na území obsazeném po lednové agresi bylo totiž pod českým vlivem a to, že perspektiva vyřešení konfliktu byla v nedohlednu - to se odrazilo na náladách obyvatel Těšínského Slezska. Poláci žijící v české okupační zóně viděli beztrestnost, s jakou okupační orgány porušovaly zásady pařížského ujednání z 3. února roku 1919, silně se jich dotýkal administrativní chaos, který to působilo, a získali zkušenost s českými šikanami. To vše způsobilo, že začali pochybovat o tom, zda má deklarování příslušnosti k Polsku smysl. Tyto nálady se ještě prohloubily v důsledku pocíťovaného osamocení, vyvolaného absencí rozhodných zákroků ze strany centrálních polských orgánů. Postoj Varšavy k politice faktických činů české strany v Těšínském Slezsku vnímali místní Poláci jako pasivní nebo spíše kapitulantský.¹⁵ Národnostně indiferentní obyvatelstvo, sympatizující

se šlonzakovským hnutím, pod dojmem katastrofálních životních podmínek v polské okupační zóně, kde byl naprostý nedostatek potravin, kde byla dražota, inflace - a s tím spojené patologické sociální jevy - a kde bylo navíc vystaveno ostrakismu a šikanám jak ze strany úřadů, tak místních polských činitelů, bylo stále více ochotno vidět svou budoucnost v Československé republice, jejíž úřady využívaly této situace k propagandistickým cílům a snažily se vytvořit na obsazeném území co nejlepší materiální podmínky života, často i na úkor jiných regionů nového státu. Co však bylo důležitější, v těchto podmínkách nabývali na významu Šlonzáci a těšínský Němci. Ti sice ztratili vliv na dění po převratu v listopadu roku 1918, ale s prodlužujícím se sporem se snažili do něho aktivně zasahovat. Manévrovali mezi požadavkem neutrality Těšínského Slezska, který prosazovali, a požadavkem na připojení k Československu, kde jim existence německé menšiny čítající 3 miliony 200 tisíc obyvatel dávala lepší garance svobodného národního a hospodářského rozvoje. Začali plnit úlohu „jazýčku na vahách“. Konečně Koždoňův slib, že jeho 60 000 příznivců podpoří v plebiscitním hlasování Československo, se stal hlavním argumentem, který přesvědčil Eduarda Beneše, aby souhlasil s plebiscitem.¹⁶

Zprávu o plebiscitu přijalo vedení polského tábora v Těšínském Slezsku zpočátku s nadějí. Očekávalo, že definitivně vyloučí koncepci historického práva a tím umožní těšínskému obyvatelstvu právo na sebeurčení. Věřilo, že stejně jako tomu bylo na podzim roku 1918, opět většina obyvatel Těšínského Slezska se vysloví pro příslušnost k Polsku. Tyto naděje se však ukázaly do značné míry jako klamné. Pro polskou stranu nepříznivá atmosféra se od února roku 1919 mezi těšínským obyvatelstvem postupně prohlubovala. Přispěla k tomu i propagační kampaň po vyhlášení plebiscitu.

27. září roku 1919 byla z iniciativy ministerstva vnitra svolána do Polské Ostrava schůze, již se vedle čelných činitelů ze slezského regionu zúčastnili ministr vnitra Antonín Švehla, ministr dopravy a poslanci československého parlamentu. Cílem jednání bylo vypracovat českou koncepci příprav plebiscitu a zřídit instituce, které by ji koordinovaly. Antonín Švehla na jednání řekl, „že se při plebiscitu nesmí šetřit ani námahou, ani obětmi hmotnými ..., otázka peněz nemůže rozhodovat tam, kde jde o životní zájmy státu“.¹⁷ Tato deklarace rozhodla o zaměření českou stranou organizované kampaně. Na ostravském jednání zřízená Československá plebiscitní komise opřela propagační záměry o akce v hospodářské oblasti. Do Slezska proudily transporty levných potravin a jiného zboží díky velké materiální a organizační pomoci pražské vlády; tato skutečnost byla hlavním argumentem, který měl přesvědčit těšínské obyvatelstvo, aby se vyslovilo

pro Československo. V intencích zvolené politiky cukru a biče byly osoby, které důsledně deklarovaly svou propolskou orientaci, vystaveny šikanám z české strany. Ty směřovaly k vytlačení aktivních Poláků z účasti ve veřejném životě. Na počátku tohoto procesu byl přípis Československé plebiscitní komise, vydaný 25. října roku 1919, který vyzýval všechny místní plebiscitní komise k tomu, aby vypracovaly soupisy osob, jež by se na území československé okupační zóny účastnily polské plebiscitní akce. V přípise se také žádalo, aby se uvedla jména polských aktivistů, proti nimž by mohlo být pod jakoukoli záminkou zahájeno vyšetřování. Vzápětí na to následovaly konkrétní akce, např. čeští četníci sbírali mezi těšínským obyvatelstvem prohlášení o jeho národní příslušnosti nebo eventuální opci v plebiscitu. V případě, že jim obyvatelé odmítali prohlášení dát nebo zpochybňovali oprávněnost jejich postupu, bylo proti nim zahajováno vyšetřování. Bylo rovněž zakázáno kolportovat polský tisk.¹⁸

Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego založila 17. září roku 1919 Hlavní plebiscitní výbor. Ten však na rozdíl od československého orgánu neměl příslušnou politickou, organizační a materiální podporu. Byl odkázán na lokální prostředky a nebyl schopen vyvíjet činnost, která by byla adekvátní české kampani, realizované za pomoci levných potravin, tabáku, oděvů atd.¹⁹ Polská plebiscitní kampaň se z nutnosti opírala o tradiční prostředky: o tisk, letáky, a brožury, o shromáždění, kulturní akce nebo tzv. šeptanou propagandu. Argumentace šířící se jejich prostřednictvím byla vysoce emocionální, apelovala na vyšší city. Mohla však působit jen mezi osobami, které byly spojeny s polským táborem již dříve; pro zbytek těšínského obyvatelstva, zvláště pro tu část, která byla národně indiferentní nebo se cítila spojena se šlonzakovským hnutím, obsah této argumentace nemohl být přesvědčivý. V tomto případě působila jako mnohem větší pokušení vize hojnosti v Československu.²⁰

Rozhodující období v historii plebiscitu započalo 30. ledna roku 1920 příjezdem Mezidohodové plebiscitní komise do Těšína a převzetím plné moci na Těšínském Slezsku (2. února). Tuto skutečnost přijalo místní vedení polského tábora s mnohem menším nadšením než rozhodnutí o plebiscitu. Řídilo se totiž zkušenostmi, které vyplynuly z jednání s předchozí komisí, a vyjadřovalo obavy, zda se nová komise bude umět postavit proti české politice realizovaných činů. Ještě důležitější však bylo, zda její koncepce systému správy zruší změny, které v rozporu s ustanoveními pařížské úmluvy ze 3. února roku 1919 české úřady učinily. Obecně se také zpochybňovala nestrannost MPK, jejíž složení - jak se vědělo - se nerozhodlo bez ingerence československé diplomacie.

Jablunkov, kolem r. 1920, sbírky Muzea Těšínska

K podmínkám, které mohly podstatným způsobem rozhodnout o tom, zda se stane plebiscit neefektivnějším nástrojem pro realizování práva na sebeurčení, patřily způsob a početnost variant opce (jež si mohli voliči vybrat), dále rozsah plebiscitního území a kriteria pro účast v hlasování. První z těchto podmínek stanovila Nejvyšší rada v září v intencích očekávání polské i české strany. Počet variant opce byl zúžen jen na dvě možnosti: pro Polsko, nebo pro Československo. To vyloučilo pro obě strany nepřijatelnou koncepci neutrality Těšínského Slezska. Pro německou a šlonzakovskou skupinu, jež měly největší zájem na tomto řešení, to znamenalo značné omezení jejich práva na sebeurčení. Druhá podmínka se realizovala v intencích československé strany. Hlasování mělo proběhnout na celém území Těšínského Slezska, tedy i ve frýdeckém okrese, vůči němuž polská strana požadavky nevznášela. Začlenění frýdeckého okresu do plebiscitního území mohlo v celkových výsledcích zvýšit podíl hlasů odevzdaných pro ČSR, což z hlediska toho, že plebiscit měl mít informativní funkci, nebylo bez významu. Třetí podmínka byla stanovena shodně s polskými požadavky: hlasování se mohli zúčastnit i haličtí imigranti, bydlící především v obcích s převahou českého nebo německého obyvatelstva.

Jak se ukázalo, nejzávažnějším činitelem, který ovlivnil osud plebiscitu, byly přece jen administrativní zásady zavedené na Těšínském Slezsku ve dnech 2.-4. února 1920 prostřednictvím MPK. Ve shodě s nimi se udržela demarkační linie z 3. února roku 1919 a místo dosud závazného dělení na okupační zóny se zavedlo členění na dvě prefektury. Východní prefektura, kam spadal politický okres bílský, 41 obcí okresu těšínského a 16 obcí okresu fryštátského, byla dána pod polskou správu. Západní prefektura, kam patřil politický okres frýdecký a 29 obcí okresu těšínského, měla československou správu. Současně byl vyčleněn z fryštátského okresu jako samostatná správní jednotka karvinský okres, kde správu převzala spojenecká správní

Celkový pohled na Třinec, sbírka Henryka Wawreczky

komise, podporovaná poradci z řad českého i polského obyvatelstva. 2. února roku 1920 byla rozpuštěna dobrovolnická Slezská milice a polské i české četnictvo bylo podřízeno vedení spojeneckých armád na území Těšínského Slezska. Podstatný vliv mělo také rozšíření územní kompetence českého četnictva na karvinský revír a omezení počtu polského četnictva na 320 osob, zatímco české četnictvo čítalo nadále 480 členů.²¹

Všechny tyto postupy, které v podstatě sankcionovaly změny, jež do správy Těšínského Slezska zavdla proti znění pařížského protokolu z 3. února roku 1919 česká strana *via facti*, byly pocíťovány polskou stranou jako projev stranickosti MPK. Vcelku je tato reakce pochopitelná, vezmeme-li v úvahu, že česká správa reprezentovala zájmy menšiny obyvatel Těšínského Slezska a byla přitom postavena na roveň - a mnohdy ještě dokonce výše - polské správě, která zastupovala zájmy většiny. Toto hodnocení vyplynulo také z nepromyšlených rozhodnutí přijatých komisí ohledně školské správy a soudnictví, kam vnesla chaos a faktickou diskriminaci polské strany. Přispěl k němu i zlehčující vztah členů MPK, zvláště jejího předsedajícího, k orgánu reprezentujícímu polský tábor (Rada Narodowa), který se těšil v polském prostředí značnou autoritou. Rada Narodowa byla nejdříve zbavena jakékoli kompetence a posléze, když se postavila proti pro polskou stranu nevýhodným rozhodnutím MPK, bylo jí vyhrožováno rozpuštěním.²²

Celkově lze říci, že právní pořádek v Těšínském Slezsku, který podstatně ovlivnila nekompetentnost MKP a předsudky, ne-li zlá vůle několika jejích členů vůči polské národní skupině (protože ji vzhledem k její plebejské struktuře považovali za potenciálně anarchistickou), otevřel cestu nekontrolovatelnému procesu s dalekosáhlými důsledky. K těmto důsledkům lze přiřadit: na jedné straně masové projevy žádající změnu komisí navrhaných správně právních podmínek a na druhé straně - což byl bezprostřední projev těchto podmínek - stále ostřejší šikany českých orgánů a plebiscitního

aparátu zaměřené proti Polákům žijícím v západní prefektuře. Ty pak provokovaly polský tábor k odvetě a dalším protestům a přinesly ovoce v podobě celkové anarchie ve vnitřních vztazích v Těšínském Slezsku a v kompromitaci myšlenky plebiscitu.

Již 9. února roku 1920 se konal v Orlové tábor polského obyvatelstva s účastí několika desítek tisíc osob, na němž byla MPK vyzvána k tomu, aby zrušila rozhodnutí týkající se správního systému a stanovení brzkého termínu hlasování. Dále se na táboře protestovalo proti propouštění polských dělníků, které prováděli čeští úředníci v průmyslu. Na shromážděné zaútočily české bojůvky. Během potyček, které vyprovokovaly, byl raněn kromě jiných jeden z předsedů RNKC, Tadeusz Reger. Podobné schůze se konaly také v Karvině, Polské Ostravě a v Těšíně. Tam předložilo asi 80 tisíc účastníků požadavek na restituci rozpuštěných polských obecních oddělení, které rozpustily české okupační úřady v roce 1919, dále na stažení českého četnictva z polských obcí v západní prefektuře a v karvinském revíru, na uvěznění českých bojůvkářů a na obnovení shromažďovacího práva, které bylo značně omezeno po demonstraci v Orlové. V prvních dnech února 82-členná deputace starostů, členů obecních zastupitelstev a polských učitelů předložila MPK požadavky na obnovení polské správy v uhelném revíru, na stažení českého četnictva a jeho nahrazení lidovou milicí. Podobné požadavky předložila komisi 1. března deputace dvaceti obcí ze stejného území. 16. dubna reagovali učitelé šedesáti polských škol v západní prefektuře a na Karvinsku (jedna třetina polského školství v Těšínském Slezsku) třídní stávkou na to, že školy byly převedeny pod správu českých úřadů. Učitelé spolu s obecními úřady ve dvaceti osmi obcích v české prefektuře podali protest Nejvyšší radě v Paříži.

V únoru také české úřady zostřily politiku diskriminace a šikan vůči polskému obyvatelstvu. Dne 26. února 1920 bylo propuštěno z práce 35 Poláků v Malých Kunčicích (u Ostravy) a v Polské Ostravě. Tak se začala vlna propouštění polských dělníků, a především inteligence. Stále častější byly i teroristické výpady českých bojůvek na domy a byty Poláků. Dne 9. března vyvolala česká strana v revíru řadu krvavých rozmršek jako reakci na pro Poláky příznivé rozhodnutí MPK ve věci polských oddělení obecních úřadů, neprávem rozpuštěných v roce 1919. V týž den současně se stávkou českých horníků masově napadaly české bojůvky byty polských aktivistů. Do akce se zapojili také čeští četníci, kteří mnohé Poláky zatkli. Rozbroje přispěly k tomu, že v revíru došlo k dalšímu propouštění polské inteligence a dělníků ze zaměstnání. V odvetě pak zase polští dělníci v obci Dziedzice nepustili do práce Šlonzáky a dosáhli toho, že byli internováni. Sílicí různorodé šikany vedly k tomu,

že téměř veškerá polská inteligence a také značná část obchodníků a dělníků z uhelného revíru odešla. Řady migrantů z této oblasti vzrostly jen od 17. do 28. března z počtu kolem 800 do dvou tisíc osob.²³ Část z nich byla ubytována v barácích v Těšíně a ve Fryštátě, jiná část pak, protože chybělo místo k ubytování, mimo plebiscitní území - v Osvětimi.

Polská odplata zesílila teprve až v dubnu roku 1920, kdy vznikla Konfederacja Śląska, sedmdesátičlenná skupina zaměřená na diverzi, která se vytvořila v rámci několikatisícové organizace Tajna Organizacja Wojskowa, jež byla připravena pro případ nezbytnosti k ozbrojenému povstání a neangažovala se proto v dílčích akcích. Útoky Konfederace zaměřené proti šlonzakovským činovníkům na území polské prefektury a proti českým aktivistům v uhelném revíru však nemohly zadržet vlnu násilí ze strany českých bojůvek a četnictva. Stupňovaly jen napětí a provokovaly českou stranu k zesílení teroru proti nevinnému obyvatelstvu.²⁴

21. května 1920 začalo v uhelném revíru stávkovat 10 tisíc polských horníků, kteří tak odpověděli na další vlnu protipolských rozmíšek. Žádali připojení revíru do východní prefektury a stažení českého četnictva z jejího území. Stávka zostříla situaci na nevídanou míru. Objevily se obavy, že dojde k výbuchu spontánního povstání. Stávku podpořilo asi 15 tisíc německých a polských dělníků na táboře lidu počátkem června v Bílsku. Teprve 27. června, když MPK slíbila, že bude souhlasit s výměnou českého četnictva za obecní policii, rozhodli se horníci na dvacetitisícovém shromáždění v Karvině stávku ukončit.

Mezidohodová plebiscitní komise přes deklarace svého předsedy „o panujícím pořádku v Těšíně“ nebyla s to zabránit narůstající vlně chaosu a násilí. Už v dubnu nepovažovala situaci za zvládnutelnou a doporučovala plebiscit zrušit. V květnu požadovala posily, aby se zvětšila malá dohodová vojenská posádka. Nakonec se rozhodla přesunout termín hlasování na 12. července. Současně vydala dekret o ustavení vojenských soudů a 25. května vyhlásila výjimečný stav na celém plebiscitním území. Když se ukázal i tento krok jako neúčinný, zavedla komise 2. července roku 1920 na území celého Těšínského Slezska vojenskou diktaturu.

Vedení polského tábora, které považovalo správní pořádek zavedený MPK v Těšínském Slezsku za jednoznačný důkaz její stranickosti, rychle dospělo k závěru, že současný stav nedává žádné záruky toho, že plebiscit bude skutečně objektivním měřítkem snah těšínského obyvatelstva. Rada Narodowa se takto vyjádřila již 17. února, kdy deklarovala, že nepřebírá odpovědnost za spontánní obranné akce Poláků žijících v západní prefektuře, tj. za akce reagující na opatření komise poškozující polskou stranu. Ještě větší ohlas měla rezignace Jana Zamorského na funkci delegáta polské vlády

při MPK, který takto protestoval proti rozhodnutím komise, kterou vinil ze zjevného favorizování československé strany. Mínění, že v atmosféře stupňujícího se chaosu a násilí nelze plebiscit realizovat, sdílel i nástupce Jana Zamorského ve funkci vládního zástupce při MPK, generál Franciszek K. Latinik. Ten doporučoval v nótě zaslané počátkem dubna komisi, aby se termín hlasování odložil až na dobu, kdy se uklidní vášně a kdy se vnitřní vztahy v Těšínském Slezsku znormalizují. Jan Zamorski 19. dubna roku 1920 na schůzi krakovských národních demokratů varoval před porážkou „s nevyčísitelnými důsledky“. Tu mohl podle něj způsobit výsledek hlasování v prefektuře spravované českými úřady. Na podmínky nedostatečné pro vyjádření svobodné „vůle lidu“ na tomto území se upozorňovalo i v usnesení z XVII. sjezdu Polské socialistické strany.

Všechny tyto aktivity však přinesly opačný výsledek, než byl původní záměr. Masové protesty polského obyvatelstva a dramatická gesta těšínských politiků totiž jen utvrzovaly členy MKP v přesvědčení, že tvrzení československé diplomacie o „bolševismu“ těšínských Poláků není neopodstatněné. To velmi ztěžovalo pokusy ovlivnit rozhodnutí komise diplomatickou cestou. Mínění Poláků, že v oblasti neexistují adekvátní podmínky pro uskutečnění plebiscitu a jejich tvrzení, že MPK se vědomě snaží o to, aby byla polská strana poražena, jak to do povědomí rozšířila rozsáhlá polská propagandistická akce, to vše se pak chápalo v dalším období jako předpověď, která se splňovala; to pak také výrazně působilo na nálady obyvatelstva.

Již v únoru došlo k posunu v postojích značné části obyvatelstva v Těšínském Slezsku. Jestliže totiž ještě na přelomu roku mohla polská strana - podle údajů shromážděných Hlavním plebiscitním výborem - počítat s podporou rozhodující části obyvatel hovořících polsky,²⁵ pak nyní pod vlivem postupů MPK a šikanování z české strany začalo toto obyvatelstvo své preference měnit. V březnu uváděl důvěrný bulletin II. oddělení generálního štábu ministerstva obrany, že těšíňští Poláci ohrožovaní pronásledováním téměř úplně ztratili důvěru vůči polským ústředním úřadům, protože si nedostatek jejich rozhodné podpory vykládali jako výraz nezájmu o Těšínské Slezsko. Současně byla zaznamenána tendence k radikalizaci a zesílení odvetných akcí. V polovině května zmíněný bulletin uvedl jako fakt, že těšíňští Němci budou hlasovat pro Československo. Informoval také o tom, že Hlavní plebiscitní výbor ztratil důvěru i vliv. Na začátku června opublikoval bulletin znovu informaci o tom, že polské obyvatelstvo z oblasti karvinského revíru a západní prefektury ztratilo důvěru vůči varšavským orgánům. Mezi příčinami tohoto postoje se uvádí: nedůvěra v nestrannost MPK a v připravenost polské vlády bránit zájmy

těšínských Poláků, bezohlednost českého pronásledování jako výraz síly a rozhodujícího vlivu pražské vlády v těšínské otázce, fatální stav polské měny, svědčící o nízké hospodářské úrovni Polska, a šíření komunistického vlivu.²⁶ Podle výsledků předběžného hlasování, které polská strana zorganizovala v květnu nebo na začátku června roku 1920 v těšínském, bílském a fryštátském politickém okrese, se k Polsku přihlásilo ze 70 obcí těšínského okresu 62, z 67 obcí okresu bílského 40 a ze 34 obcí okresu fryštátského 24.²⁷

Podle analogických prognóz československé strany z června roku 1920 by hlasování pro Československo bylo následující: v polskostravském soudním okrese 18 000 až 22 000 hlasů (z 24 220 osob oprávněných hlasovat), ve frýdeckém soudním okrese 23 400 až 26 400 (z 27 630 oprávněných osob), ve fryštátském soudním okrese 15 100 až 22 400 (z 37 780 oprávněných osob), v bohumínském soudním okrese 10 300 až 12 700 (z 18 870 oprávněných osob), v těšínském soudním okrese 16 200 až 21 000 (z 34 640 oprávněných), v jablunkovském soudním okrese 3 700 až 7 100 (z 15 291 oprávněné osoby), v bílském soudním okrese 13 400 až 17 900 (z 25 770 oprávněných), ve skočovském soudním okrese 6 700 až 9 500 (z 16 250 oprávněných osob). Z celkového počtu 207 751 osoby oprávněné volit v plebiscitu v Těšínském Slezsku mělo odevzdat hlas pro Československo 109 500 až 139 100 osob. Z těchto údajů by vyplývalo, že při převaze hlasů pro Československo v celkovém součtu se mohlo počítat s tím, že hlasy pro Československo budou mít rozhodující většinu ve frýdeckém, polskostravském a bohumínském okrese a že pravděpodobná bude i jejich převaha v těšínském, fryštátském a bílském soudním okrese. Podle mínění F. Pelce nebylo vítězství ve druhé skupině okresů jisté vzhledem k postojům bílských Němců, které nebyly jednoznačné, a na poslední chvíli mohlo dojít k tomu, že se rozhodnou hlasovat pro Polsko a strhnou s sebou i jistou část Šlonzáků, a také vzhledem k silnému polskému vlivu v karvinském revíru a podél Košicko-bohumínské dráhy.²⁸

Neúčinnost protestů proti činnosti MPK a postupující krach propolských nálad mezi dosud propolsky orientovaným obyvatelstvem Těšínského Slezska způsobily, že Rada Narodowa se v polovině května odhodlala sáhnout k poslednímu obrannému prostředku, s nímž mohla disponovat. Vyhlásila totiž bojkot příprav na plebiscit a přestala předávat MPK soupisy osob oprávněných hlasovat. Výsledkem bylo, že přes sto obcí, kde byla polská obecní správa, soupisy osob neodevzdalo. S touto akcí byl zkoordinován postup polské vlády, která se 17. května rozhodla žádat o odložení termínu plebiscitního hlasování až do zajištění bezpečných vztahů v Těšínském Slezsku a která 22.

května odevzdala státům Dohody oficiální nótu, v níž zdůrazňovala, že uskutečnění plebiscitu je v existujících podmínkách nemožné. Žádala současně návrat k systému správy ve shodě s rozhodnutími pařížského protokolu ze 3. února roku 1919.

Bojkotování příprav na plebiscit z polské strany vedlo k prohloubení chaosu, který v Těšínském Slezsku panoval. V této situaci se 3. července roku 1920 plebiscitní komise rozhodla vytvořit tzv. pohyblivou komisi, která měla objíždět jednotlivé obce, jež neodevzdaly soupisy osob, a kterou měla doprovázet eskorta 40 vojáků. Představeným obcí, obecním radám a všem obyvatelům se vyhrožovalo, že pokud se postaví proti akcím tzv. pohyblivé komise, bude jim právo na hlasování odebráno a budou za to trestně odpovědní. Tyto okolnosti vedly ke změně stanoviska vedení polského tábora, které 10. července vyzvalo polskou společnost k přerušení bojkotu a k účasti na plebiscitním hlasování. Toto rozhodnutí však bylo přijato příliš pozdě. Týž den se totiž jak Polsko, tak Československo rozhodly od plebiscitu odstoupit a rezignovat na projekt řešení sporu arbitrážní cestou, o němž se diskutovalo od konce května, a shodly se na tom, že těšínskou otázku předají ke konečnému vyřešení koaličním mocnostem. Současně s tím Varšava souhlasila s rozhodnutím Dohody v otázce východních hranic Polska. To byla cena, kterou zaplatila za příslibenou pomoc polské armádě, odrážející protiofenzívu Rudé armády. Československá vláda vědomě využila obtížné vojenské situace Polska a zesílila tlak na Varšavu v těšínské otázce. Praha mlčky přijímala blokádu československých železničářů, kteří zastavovali transporty munice a zbraní přepravované do Polska přes území Československa.²⁹

Rada velvyslanců dohodových mocností jednající v Paříži formálně vyhlásila 28. července roku 1920 své rozhodnutí v otázce Těšínského Slezska. Na jeho základě připadl Polsku bílský politický okres a část těšínského a fryštátského okresu (1 002 km²; 139 630 obyvatel a z toho 61,1% obyvatel hovořících polským jazykem, 1,4% obyvatel hovořících česky a 31,1% obyvatel hovořících německým jazykem). Československu připadl frýdecký politický okres a většina z okresů Těšín a Fryštát (1 280 km²; 295 191 obyvatel, z toho 48,6% obyvatel hovořících polsky, 39,9% obyvatel hovořících česky a 11,3% obyvatel hovořících německy).³⁰ Jak tvrdí český historik Jaroslav Valenta, opíralo se dělení Těšínského Slezska realizované Radou velvyslanců o materiál, který dodal Edvard Beneš.³¹

1. Nový politický pořádek, vytvořený na Těšínském Slezsku na podzim roku 1918, byl výsledkem aktivity místních polských a českých vůdčích elit,

podporovaných značnou částí místního obyvatelstva. Odrážel skutečné rozložení sil mezi jednotlivými národními tábory na tomto území a z toho důvodu ho lze akceptovat jako skutečný výsledek realizace práva na sebeurčení těšínského lidu.

2. Trvalost tohoto pořádku byla narušena ozbrojenou intervencí československého státu v lednu roku 1919, který si tak chtěl zajistit ovládnutí karvinského revíru a Košicko-bohumínské dráhy, které považoval za strategicky významné pro svou budoucí politickou a hospodářskou existenci.

3. Vojenská akce, díky níž si Československo dokázalo podřídit značnou část těšínského území, měla mnohostranné důsledky, z nichž nejvýznamnější byly:

a) přenesení sporu o Těšínské Slezsko na fórum Mírové konference. V praxi to znamenalo jeho přenesení z roviny lokálního národnostního sporu na úroveň mezinárodní; tam měly na jeho řešení větší vliv zájmy západních mocností a česká ekonomicko-politická argumentace, než aspirace obyvatel Těšínského Slezska nebo etnografické argumenty Varšavy;

b) narušení přirozeného poměru sil mezi jednotlivými národními tábory v Těšínském Slezsku, což způsobil - za prvé - postupující proces upevňování českého vlivu a eliminování polského vlivu na značné části území obsazeného československým vojskem. To byl přímý důsledek politiky českých okupačních úřadů, směřující k faktickému začlenění okupovaného území do československého státu, a k potlačení snah o nezávislost u tamějšího většinového polského obyvatelstva; za druhé - aktivizace německé národnostní skupiny a šlonzáckého hnutí, které realizovaly vlastní politický program a které objektivně a v průběhu času také vědomě přispívaly k posílení československých pozic.

4. Vyhlášení plebiscitu v Těšínském Slezsku bylo důsledkem neúspěchu mnohaměsíčních jednání a pokusů vyřešit spor o území kompromisem. Na neúspěchu se podílely jak protikladné zájmy západních mocností, tak setrvávání obou rozvášněných stran na svých maximalistických územních požadavcích.

5. Plebiscit, který měl v podstatě vrátit rozhodující hlas ve sporu o státní příslušnost těšínskému lidu, se rovnal odmítnutí (či spíše, vzhledem ke svému informačnímu charakteru, oddálení) argumentace obou stran: jak československé historické a hospodářsko-politické, tak současné - na co se ne vždy upozorňuje - i polské etnografické.

6. Plebiscit jako nejdemokratičtější nástroj k vyřešení sporu narazil již při svém vyhlášení na

značné obtíže a omezení. Spočívaly především: a) ve zmiňovaném narušení přirozeného rozdělení sil mezi jednotlivými národními tábory v Těšínském Slezsku; b) ve zúžení možností výběru na opci propolskou nebo pročeskoslovenskou, což omezovalo právo na sebeurčení německého obyvatelstva a stoupenců Šlonzáků.

7. K faktickému fiasku myšlenky vyřešit spor pomocí plebiscitu však vedly podmínky, jaké na Těšínském Slezsku vznikly v průběhu příprav plebiscitu. K nejvýznamnějším patřily:

a) systém správy zavedený na plebiscitním území Mezidohodovou komisí, který zdánlivě garantoval stejná práva pro obě strany, objektivně však upřednostňoval československou stranu tím, že zakotvil předchozí změny, k nimž došlo v důsledku přítomnosti československých vojsk, a tím, že československé straně současně umožňoval pokračovat v činnosti směřující k dezintegraci polského tábora; to v konečných důsledcích znamenalo růst napětí a silně podvazovalo důvěru velké části obyvatel Těšínského Slezska k Mezidohodové komisi a tím k myšlence plebiscitu vůbec.

b) akce polského tábora varšavská vláda dostatečně nepodporovala a nepomáhala mu, takže byl nucen bránit své pozice sám, k čemuž však neměl ani potřebné prostředky, ani se neorientoval ve všech politických podmínkách těšínského konfliktu; za těchto podmínek se dostal do defenzivy a redukoval svou činnost na protest a bojkot, což v důsledcích vedlo k dalšímu prohlubování chaosu, který již na plebiscitním území panoval.

8. Uvedené jevy vedly k celkové anarchii ve vnitřních vztazích v Těšínském Slezsku a objektivně podporovaly zájmy československé strany. Potvrzovaly totiž její tezi, že spor o Těšínské Slezsko nelze vyřešit pomocí kategorií vyplývajících z práva na sebeurčení nebo etnografických ukazatelů. Konečně přesvědčily také západní

Żywiec, kolem r. 1920, sbírky Muzea Těšínska

mocnosti o tom, že je nutné použít k vyřešení konfliktu kategorií ekonomických a politicko-strategických.

9. Na podzim roku 1918 podporovala většina polskojazyčného obyvatelstva Těšínského Slezska - s vyloučením přesvědčených stoupenců šlonzakovského hnutí - polský osvobozenec program nebo přinejmenším si k němu zachovala příznivý neutrální postoj. S prodlužováním konfliktu a při ztrátě dominujících pozic začalo polskojazyčné obyvatelstvo přehodnocovat své dosavadní postoje. Bylo pod tlakem zostřujících se národnostních bojů, podléhalo šikanám a manipulacím propagandy, ztrácelo postupně víru ve smysl požadavku připo-

jení k Polsku. V závěrečné etapě příprav na plebiscit značná část tohoto obyvatelstva vědomě zaujala indifferenční postoj a přikláněla se dokonce k opci pro Československo. Tyto jevy tedy zřetelně ukázaly, že proces formování novodobého národního vědomí nebyl u velké skupiny etnicky polského obyvatelstva Těšínského Slezska ještě dokončen a že tato skupina postavená před dilema rozhodování o začlenění do polského, nebo do československého státu a nucená k této volbě v nezvykle těžké situaci měla sklon upřednostňovat před svou národní příslušností kulturně civilizační vazby nebo se řídit především utilitárními ohledy - starostí o osobní a sociální bezpečí.

Poznámky

- 1 Z uvedených důvodů se rezignuje na vybavení článku vědeckým aparátem. Poznámky se uvádí jen v případě citátů nebo proto, aby se zdokumentovala zvláště kontroverzní fakta.
- 2 V absolutních číslech jsou údaje následující: polský jazyk užívalo 233 850 osob, český jazyk 115 597 osob, německý jazyk 76 923 osoby a jiný jazyk užívalo 8 151 osob; v tomto posledním údaji jsou obsaženi i cizinci žijící na území Těšínského Slezska. Srv. Oesterreichische Statistik, Neue Folge, I. Band, I. Heft: Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910.
- 3 Němci označovali šlonzaky jako „ein schlesischer Pole“, „ein deutschgesinter Pole“, „ein deutschfreundlicher Pole“ a na začátku 20. století nejčastěji jako „Schlonsaken“, podrobněji viz Piotr Dobrowolski, Ugrupowania i kierunki separatystyczne na Górnym Śląsku i w Cieszyńskim w latach 1918-1939. Warszawa-Kraków 1972, s. 44 an.
- 4 Andrzej Stępnia, Kwestia narodowa i społeczna na Śląsku Cieszyńskim pod koniec XIX i w początkach XX wieku (do roku 1920). Katowice 1986, s. 30-32.
- 5 Šířeji o postojích a pozicích Němců a šlonzakovců ve sporu o Těšínské Slezsko viz Jaroslav Valenta, Plány německé buržoazie na neutralizaci Ostravska a Těšínska v letech 1918-1920. Slezský sborník, 1960, s. 289-311; Andrzej Szefer, Współpraca tzw. ślązakowców z Niemcami na Śląsku Cieszyńskim (1910-1938). Zarnie Śląskie, seš. 2, 1963, s. 185-203; Piotr Dobrowolski, c.d., s. 57; Janusz Spyra, Niemcy na Śląsku Cieszyńskim wobec Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego i wydarzeń lat 1918 - 1920. In: Pamiętnik Cieszyński, d. 8, 1994, s. 57 n. - tam také novější literatura.
- 6 Číselné údaje podle: Władysław Günter, Pióropusz i szpada. Wspomnienia służby zagranicznej. Paryž 1963, s. 38.
- 7 Ferdinand Pelc, O Těšínsko. Vzpomínky a úvahy. Slezská Ostrava 1928, s. 44-45.
- 8 J. Valenta, Slezsko v česko-polských vztazích v letech 1918 -1920. In: Slezsko v československo-polských vztazích 1918 až 1947. Opava 1991, s. 7.
- 9 Blíže na toto téma: J. Meissner, Problem plebiscytu w czechosłowacko-polskim sporze terytorialnym na Śląsku Cieszyńskim (do podjęcia decyzji o plebiscycie). Studia Śląskie, seria nowa, díl XXXI, 1971, s. 60-61; M. K. Kamiński, Polityczne aspekty czeskiego najazdu na Śląsk Cieszyński w styczniu 1919 roku, (w) „Práce Komisji Środkowoeuropejskiej“, t. II: 1994, s. 109-123.
- 10 Tamtéž, s. 10-11.
- 11 Na tomto místě stojí za to znovu se vrátit ke vzpomínkám Ferdinanda Pelce, který jasně píše: „Šlo tedy o to, abychom dostali do svých rukou ostatní území Těšínska, tedy místa s většinou polskou, aneb místa německá, avšak uprostřed kraje převážně polského. To šlo provést buď se zjevným neb tichým souhlasem Poláků, aneb proti jejich vůli vojenským zábohem.“ Viz F. Pelc, c.d., s. 42.
- 12 Srv. Andrzej Kastory, Polska inicjatywa dyplomatyczna z grudnia 1918 r. dotycząca stosunków z Czechosłowacją. Kilkanaście znanych dokumentów. Zarnie Śląskie, seš. 2, 1971, s. 331-339; týž, Rola Górnego Śląska w polsko-czechosłowackim konflikcie o Śląsk Cieszyński w latach 1918-1921. Przegląd Historyczny, č. 4, 1970, s. 635.
- 13 Włodzimierz Dąbrowski, Rok walki o rządu na Śląsku Cieszyńskim. Cieszyn 1919, s. 50, 56-57, 68, 72-74, 79; Stanisław Kasprzak, Stosunek Czech do Polski (1914-1920). Warszawa 1936, s. 63-64, 74; Franciszek Szymiczek, Walka o Śląsk Cieszyński w latach 1914-1920. Katowice 1938, s. 95; Bogdan Cybulski, Sądownictwo Śląska Cieszyńskiego w latach 1918-1920. Acta Universitatis Wratislaviensis, č. 642, serie: Prawo CX. Wrocław 1982, s. 123n; srv. také Jan Meissner, Problem plebiscytu w czechosłowacko-polskim sporze terytorialnym na Śląsku Cieszyńskim (do podjęcia decyzji o plebiscycie). Studia Śląskie, seria nowa, díl XXXI, 1971, s. 61.
- 14 Šířeji viz k tématu: J. Meissner, c.d., s. 71 an.
- 15 Důvody nedůvěry těšínských Poláků k centrálním orgánům vystihl ve svých vzpomínkách představitel ministerstva zahraničních věcí v Těšíně Władysław Günter: „Poláci v Těšínském Slezsku přece cítili pro Polsko nevýhodný obrat v těšínské otázce. Na tomto základě vznikala nedorozumění mezi Varšavou a Těšínem. Kromě toho působil klasický spor mezi metropolí a provincií, provincií, která v tomto případě 600 let usilovala o své začlenění do Polska a považovala za svou povinnost bránit majetek každé obce, blaho každé osady, zatímco centrum bylo nuceno obětovat lokální zájmy zájmům celku. Kromě toho byl pohled Slezanů na svět značně partikulární. Byli polskými vlastenci, bránili se proti českému nebo německému odnárodňování, ale především byli Slezany. Navštěvovali častěji Vídeň nebo Prahu než Lvov nebo Poznaň. Blízký jim byl jedině Krakov. Varšava, kde ještě nedávno vládl ruský policajt, jim připadala cizí, téměř ruská. Zlobili se také, když tato vzdálená Varšava od nich žádala oběti pro teprve se formující polský stát.“ Viz W. Günter, c.d., s. 43.
- 16 P. Dobrowolski, c.d., s. 69-70; J. Valenta, Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko. Ostrava 1961, s. 176.
- 17 F. Pelc, c.d., s. 105-106.
- 18 W. Dąmrowski, c.d., s. 90; F. Szymiczek, c.d., s. 120.
- 19 Šířeji viz K. Szelong, Środki ekonomiczne w propagandzie plebiscytowej na Śląsku Cieszyńskim (1919-1920). In: Pamiętnik Cieszyński, díl 4, Cieszyn 1992, s. 48-63.

- 20 Srv. Alicja Szklarska-Lohmannowa, *Polsko-czechosłowackie stosunki dyplomatyczne w latach 1918-1925*. Wrocław 1967, s. 61; Janusz Gruchala, *Droga Cieszyńiaków do Polski odrodzonej (1914-1920)*. Katowice 1988, s. 119.
- 21 F. Szymiczek, c.d., s. 120-124; A. Stępiak, c.d., s. 319; Norman Davies, *Wielka Brytania a plebiscyt cieszyński 1919 až 1920*. Śląski Kwartalnik Historyczny, Sobótka, č. 1, 1972, s. 149.
- 22 Z tohoto pohledu je pak srozumitelná i satisfakce zřejmá z dalšího úryvku vzpomínek F. Pelce: „Bylo tudíž první důležitou otázkou, jak nová komise rozdělí Těšínsko mezi úřady české a polské. Od rozřešení této otázky závisel do značné míry i výsledek plebiscitu ... Patří jistě k význačné zásluze dr. Matouše, že rozhodnutí dopadlo v náš prospěch. Mezinárodní komise přijala vojenskou demarkační čáru pařížské úmluvy ze dne 3. února 1919 jako hranici mezi administrativní sférou československou a sférou polskou. Všechny protesty Poláků proti tomuto rozhodnutí zůstaly marny. Faktická naše vláda na sporném území od 3. února způsobila, že ani dohodová plebiscitní komise nemohla jinak, než přijati tento skutečný stav věcí, třebaš snad úmluva pařížská svým nejasným zněním mohla dáti podnět k výkladu jinému.: F. Pelc, c.d., s. 114-115; srv. také B. Cybulski, *Prefekt dla wschodniej części Śląska Cieszyńskiego (luty - sierpień 1920 r.)*. In: *Acta Universitatis Wratislaviensis*, č. 516, serie Prawo XCI, Wrocław 1980, s. 122n.
- 23 Książnica Cieszyńska, fond: Teki Tadeusza Regera (dále KCC, Teki Regera). Díl. 17, č. 128.; tamtéž, fond: Rękopisy nie opracowane, Księgi protokolów z posiedzeń plenarnych Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego. Díl 1, protokol z 9. 2. 1920.
- 24 Šířeji viz K. Szelong, *Czy na Zaolziu przygotowywano powstanie?* In: *Kalendarz Cieszyński 1992*. Cieszyn 1991, s. 60-64; srv. také Kurt Witt, *Die Teschener Frage*. Berlin 1935, s. 152-154; Zofia Kirkor-Kiedroniowa, *Wspomnienia. Cześć II: Ziemia mojego męża*. Kraków 1988, s. 458-459.
- 25 Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Cieszynie, fond: Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego. Složka 30, k. 177-178, 180-181.
- 26 *Wiadomości z Polskich Ziem Plebiscytowych*, č. 3, 13. 3. 1920; č. 6, 29. 3. 1920; č. 11, 28. 4. 1920; č. 14, 22. 4. 1920; č. 16, 2. 6. 1920.
- 27 F. Szymiczek, c.d., s. 149.
- 28 Číselná data podle: F. Pelc, c.d., s. 142-144. Władysław Zabawski, *Droga do Ziemi Obiecanej. Ruch narodowy na Śląsku Cieszyńskim i udział w nim ewangelików 1848-1920*. Cieszyn 1934, s. 265; zdá se, že odhady publikované českou stranou, přestože sledovaly propagandistické cíle, byly směřodatnější než analogické polské prognózy; svědčí o tom přinejmenším to, že se na ně odvolával Ryszard Kunicki, předseda Hlavního plebiscitního výboru, který je použil na jednání podvýboru MSZ jako argument mající zásadní váhu pro rozhodnutí rezignovat na plebiscit. KCC, Teki Regera, díl 19, č. 2.
- 29 M. Borák, *Zadržování přepravy válečného materiálu přes Československo do Polska v letech 1919-1920*. In: *Śląsk Cieszyński u zarania polskiej i czechosłowackiej niepodległości 1918-1920*. Pod red. K. Nowaka. Cieszyn 1999, s. 93.
- 30 F. Szymiczek, c.d., s. 169.
- 31 J. Valenta, *Slezsko v česko-polských ...*, s. 17.

Lucyna Waszková

Libor Martinek

Básnířka a překladatelka Lucyna Waszková, rozená Przczková, se narodila 12. listopadu 1964 v Třinci. Vystudovala Gymnázium v Českém Těšíně, po maturitě pracovala jako učitelka základní školy, mateřské školy a vychovatelka v domově mládeže. Při zaměstnání vystudovala vychovatelství na PdF UP v Olomouci. Nyní působí jako vedoucí vychovatelka na Základní škole s polským jazykem vyučovacím v Českém Těšíně.

Pochází z rodiny spisovatele Wilhelma Przczka, literární tvorbou se zabývá i její bratr - básník, prozaik a aforista Lech Przczek. Od dětství se v rodině Przczkových objevovaly významné literární osobnosti z Polska a České republiky. Umělecky inspirativní prostředí nepochybně přivedlo mladou dívku k psaní veršů, které ukázaly na její výrazný básnický talent. Svě zralejší básně se odhodlala předložit několika polským básníkům a ti mladou autorku povzbudili k další literární činnosti.

Debutovala ve svých osmnácti letech v almanachu *Z tej ziemi* („Z této země“) vydaném

v Třinci roku 1982 Literární skupinou '63, jíž je členkou. Už první publikované básně v sobě obsahovaly ty rysy autorské poetiky, které zůstanou Waszkové vlastní a které bude dále rozvíjet a obohacovat. Následovala účast v almanaších *Spotkanie* („Setkání“, Ostrava 1985), *Suita zaolziańska* („Zaolžská svita“, Opole 1985), *Okruchy* („Střípky“, Varšava 1986), *Integracje* („Integrace“, Varšava 1986), *Zaproszenie do źródła* („Pozvání k pramenu“, 1987 Toruň), *Punkt zwrotny* („Bod obratu“, Český Těšín 1988), *Nocny list z Krakowa* („Noční dopis z Krakova“, Krakov 1990), *II. Najazd Poetów na Zamek Piastów Śląskich w Brzegu* („2. nájezd polských básníků na zámek slezských Piastovců v Břehu“, 1991), *Z biegiem Olzy* („S proudem Olše“, Katowice 1992). Lucyna Waszková je laureátkou několika cen v národních a zahraničních soutěžích. Například obdržela čestné uznání v soutěži

Lucyna Waszková

ANĎEL MILOSRDENSTVÍ

Motto:

„... a voní jako krajíc
chleba v dlani...“

Jan Pocek

*Vezdejší chléb naděje
nad srážem*

*Bratře Alberte takový obraz
jsi nepředvídal*

*Ve vzduchu visí hustá lhotejnost
přelétavá vázka nebo anděl milosrdenství
krouží nad Bosnou
kde byla láska
když nebyla*

*V kouzelné pohádce dřevěný Pinokio
snil o krajíci
natřeném nahoře a zespod
medem laskavosti*

*Vrtulník nad Sarajevem
roznáší potravinové balíčky
a možná že ty mraky na nebi
jsou jenom skvrny
Svatý Alberte
modli se za nás
Nejkratší cesta ke světlu
vede skrze noc*

*Co to tak voní
jako krajíc chleba v malinkaté dlani*

Protivenstvím čas vytrhává pera

MĚSTEČKO S ÚTĚCHOU V NÁZVU

*Na druhé straně ulice
úzkost usedla na okenní parapet
Listuji stránkami vzduchu
v knize hlášení o znečištění ovzduší
Obklopuje nás šum a šelest
ponořený do ozónových děr
V tomhle městě bydlí beztvará bestie
nad střechami krouží lži
jak houfy ztracených cherubínů*

*Zdánlivě nevinná hra
fantazie
vede mě k telefonu
Chytila jsem se sluchátka
jako by to byla poslední záchrana
v té hrůze
Někdo zachytil můj signál
a pokládá na desku psacího stolu
velkou zásobu naděje*

„Generace“ v Ostravě, v 5. mezinárodní soutěži „Nejdražší rodinné hnízdo“ Waglany '99 získala 2. místo.

Reakce kritiky a čtenářského publika na svou tvorbu si Waszková ověřovala na stránkách časopisů. Publikovala mimo jiné v novinách a časopisech: Przekrój, Opole, Zwrąt, Integracje, Głos Ludu, Jutrzenka, Ogniw, Głos Ziemi Cieszyńskiej, Moravskoslezský den, Ostravský kulturní měsíčník, Tvar, Literární noviny. Pořad z její poezie odvysílal Český rozhlas v Ostravě.

Jako bilingvní literátka překládá do své mateřštiny poezii českých básníků (knižně vydala sbírku Boženy Klímové Rozhovor s Bohem, Ostrava 1998), ale na svém překladatelském kontě má i překlady z polštiny do češtiny (společně s Liborem Martinkem vydala sbírku Bogusława Źurakowského Písne karlovarských pramenů, Český Těšín 1999). Za překlady Stanisława Srokowského a Edwarda Stachury obdržela čestné uznání v překladatelské soutěži konané v Praze roku 1991. Přeložila také hru Heleny Lisické Hloupý Honza („O głupim Janku“) a napsala hru pro děti Pomysł Kota w butach („Nápad Kocoura v botách“), která získala čestné uznání v soutěži Hlavního výboru Polského svazu kulturně-osvětového. Na otázku Heleny Sobkové „Co si jako autorka slibuje od překladů svých básní do jiného jazyka“ odpověděla v rozhovoru pro Ostravský kulturní měsíčník (č. 12, 1987): „Je to pro autora závažná skutečnost, zvláště může-li sám srovnat překlad s textem originálu, protože zná jazyk, do něhož byla jeho báseň přeložena. Důležité je, aby to byl dobrý překlad, takový, který nezamlžuje smysl originálu, ale naopak mu dává další křídla. Jiné, doplňující významy.“

Samostatně vydala básnické sbírky Bunt włosów („Vzpouřila se“, Ostrava 1988) a Cztery pory miłości („Čtyři období lásky“, 1994 Český Těšín). Za báseň Anioł miłosierdzia ze sbírky Cztery pory miłości obdržela ve IV. celopolské literární soutěži „O kůrku chleba

vezdejšího“ zahraniční cenu. V českém překladu se objevil jednak výbor z její dosavadní tvorby pod titulem Koncert na přání (Ostrava 1994) a jednak její druhá sbírka Čtyři období lásky (Albrechtice u Českého Těšína 1996), kterou přeložil a doslovem opatřil Libor Martinek.

Je členkou Obce spisovatelů v Praze, pobočky Obce moravskoslezských spisovatelů v Ostravě, Górnoślóskiego Towarzystwa Literackiego v Katovicích a Zrzeszenia Literatów Polskich v České republice.

Prvotina Lucyny Waszkové Bunt włosów byla přijata kritikou velmi příznivě. Jiří Damborský o ní napsal do Ostravského kulturního měsíčníku (č. 2, 1989): „Bývá zvykem doprovodit debutující knížku na její cestě do čtenářského světa vlídným doporučením. Tato kurtoazie není v případě Lucyny Przeczek-Waszkové nutná. (...) Především je sympatické na této básničce, jak si pečlivě volí slova i prostředky. (...) Prokazuje, že dovede pracovat s poetickou materií, nechce oslňovat originalitou, naopak se snaží vyjádřit svůj vlastní svět i prožitky své generace. V tomto smyslu je příslibem do budoucna.“

Sbírka o padesáti básních byla rozčleněna do dvou tematických oddílů, vnitřní soudržnost jejího obsahu byla dána již autorčinou vykrystalizovanou poetikou a svébytným viděním skutečnosti. Bogusław Źurakowski našel základní pilíř umělecké koncepce Lucyny Waszkové v recenzi Děťství jako hodnota, která byla otištěna v českém překladu v Ostravském kulturním měsíčníku (č. 6, 1989): „V básních Lucyny Przeczek-Waszkové nás při intenzivním nasycení tkáň představitelství těchto veršů překvapuje nestylizovanost jazyka. Básnička pojímá děťství jako hodnotu, a právě v jeho jménu promlouvá. Děťství je přivoláváno jako znak čisté existence. (...) Nepamatuji se, kdy naposled jsem měl možnost číst od mladé básničky verše tak zralé a přitom tak hluboko ponořené do zdrojů děťství.“

Je-li básnické poznání jiným druhem poznání než jaké reprezentuje poznání založené na zkoumání hmoty nebo ověřování experimentem, pak máme co činit s poznáním intuitivním. Lucyna Waszková vcelku úspěšně narušuje naše zžitě představy o děťství jako době zcela bezstarostné. I ono má svá temná místa, své rituály, svá mystéria: „Loutky se nebály/přiblížit na dosah/doteku vůně chutě a sluchu//Jen můj pátý smysl není/doceněn//Nevidím kdo drží provázky/Míša bubnuje a bije/plechovku/Zvedl pozdvižení/ve staré zásuvce//Maňásci/mají plné makovice/černých zrníček zvyků/a dělají přehlídku/možnosti lidské ruky//Ze všech panenek děťství jsem vybrala/hadrovou hračku/Neskrývá svou únavu/a nosí záplaty jako medaile//Hadrová panna vlastní charakter/který se nikdy nestane/mrtvou věcí“ (Loutkové divadlo;

překlad Lech Przewczek). Jiný tematický okruh představují transformace všedních zážitků z doby dospívání do nevšedních lyrických situací. Tady se projevuje talent Waszkové pro jazykovou komiku, smysl pro grotesko a nechybí ani dávka sebeironie (odtud čerpá i námět pro báseň Vzpou-
ra vlasů, po níž dostala sbírka své jméno), která zachraňuje báseň před upadnutím do banality či kýče. Báseň svým balancováním na hraně vážného a nevážného připomenou jakýsi moderní šanson: „Když jsem si koupila první šminku/napadla mne myšlenka: jsem dospělá//Napsala jsem to pochopitelně/rtěnkou na zrcadle//Nastal čas spalování/a doba pletení/košičků s dlaní/v magnetickém poli šera/se pohyboval jen stín závanu/A koš?/Je až moc těžký od té celé prázdnoty/jaká vzniká po tobě//Vrátila jsem se k panenčím dětství/ale v nich již není život// Někdy se mi daří tvořit jasná slunce/Škoda že takový zázrak/vznikne jedině v noci/v objetích zlatonosných snů//Na zrcadle již není nápis/jen čas od času před ním hledám vrásky//Nyní jsem dospěla/k vlastnímu obličejí/úplně/nevědomky“ (Rtěnka; překlad Věnceslav Juřina).

Báseň Lucyny Waszkové jakoby konvenovaly s názory francouzského filozofa Gastona Bachelarda¹ na téma poetiky snění. Jako básnířka si uvědomuje důležitost, jakou má snění pro moderního člověka, zaneprázdněného každodenními úkoly: „Tři sta šedesát pět lístků/v bloku mravenčích úkonů/Dlouhý rok vyplněný jasem/a neklamnými stíny/Úžasná biologie svazků/Těžký spánek/Samozáchovný reflex/A sny vynášené na okraj/důležitých úkolů/Odstrčené sny//Z té doby/bych si zapamatovala jeden večer//Po únavném červencovém dni/jsem chtěla rozdmýchat lásku -/ale všechno začalo rychle hořet//Z tvé blízkosti/zbyl jenom popel“ (Spálený den; překlad Eva Sobková). Od snění je pak jen krůček k zachycení snových zážitků. O totéž se sice pokoušeli surrealisté, bylo by však chybou přiřadit mechanicky autorku ke skupině těchto filozoficky a poeticky vyhraněných spisovatelů. Toto umělecké hnutí zahrnuje mnohem komplexnější soubor tvůrčích metod než jenom záznamy snů, o které se rovněž pokouší Waszková: „Vít se schovává v hřívách/jakoby v samém středu/lásky//Naší ulicí někdy klopytá/unavená herka/s vozkou na kozlíku/s vykřičníkem biče//Často ve spánku plaším/celá stáda/občas přizenu koně/z obrazovky/jako z blankytné louky//Od jisté doby kupuji/pohlednice s koňmi/Vypadají opravdicky/i s barvou//Už brzy začnu vystřihovat podkúvky/ze staniolu/Vdám se za kováře a budeme/kovat hřebce//Oni pak odletí na křídlech/nezkrotí/Pegasi“ (Koně nad hlavou; překlad Eva Sobková). Na citované ukázce je zajímavé sledovat, jak se konkrétní bytosti promě-

ňují v jevy metafyzické povahy. Jedním ze základních principů, na nichž jsou básně Waszkové budovány, je metamorfóza.

Jako prvek kompoziční a významové výstavby básní Waszkové nacházíme analogii. Konfrontovány jsou zde dvě skutečnosti v jednom bodě (tj. na základě analogické vlastnosti), přičemž sledujeme zrelativizování funkcí věcí a smyslu jevů: „Opět mám sešívát/večer se zbytky rozřezaného dne//Svěřuji se jehle/ale ta má ucho ucpané nití/a moje nářky neslyší//Mraky jak látka/na plesovou sukni/noci//Sešívám večer se zbytky dne/tak trpělivě/jako bych se chtěla/protáhnout nepozorovaně/uchem jehly“ (Ucho jehly; překlad Bohdanka Rywiková). Do významového střetu se tu dostávají dva procesy jevové skutečnosti (šití - denní doba) s metaforou rozvinutou formou volného spojení v přirovnáních. Všimněme si, že analogie existují nezávisle na básnířce, jsou pouze objeveny jejím prostřednictvím. V metaforách Waszkové stále jde o vyjádření myšlenky v rovině přímé pomocí skutečnosti v rovině obrazné.

Jakýmsi leitmotivem většiny veršů soustředěných ve sbírce je osamělost („...tuším koutek pro hvězdu/která se mne ujala/abych nebyla tak sama“; Padání). Je to jev výrazně se podílející na existenciálním vyznění některých veršů sbírky. Scéna z básně Útěk obsahuje existenciální fenomény času a samoty.² Svou bizarní atmosférou poněkud připomene scény z próz Franze Kafky: „Zkoušela jsem utíkat/před časem/Dohonil mne v zatáčce/a minul mne s nelítostným/smíchem//Podívala jsem se za sebe//V temnotách se míhaly obrysy postav/Nebyla jsem tedy sama//Ve tmě je očividné že již mnoho jiných/zkoušelo to umění útěku//bezvýsledně“ (Útěk; překlad Věnceslav Juřina). Příčinu vzniku lyrických nálad tohoto typu můžeme spatřovat v citových zmatcích provázejících dospívání mladé dívky i v osobnostních vlastnostech čerstvé absolventky těšínského gymnázia. Teprve mnohem později bude autorka otevřeně reflektovat své postavení příslušnice národnostní menšiny

ROZHOVOR S IKAREM

*Chtěl jsi být příliš
nad -
slunce pečtilo průměrnost
vosk se rozplakal na výsostech
jsi
slavný
díky
pádu
a tam - vidíš - moře
slz a šum větru - jestli slyšíš*

MÚZA

*Múza stojí - nevyzpytatelná
bojí se vejít dovnitř
poskakuje na prahu
staví se na špičky
Jidášovo oko
se pomalu zavírá
- tak tedy spí -
Beru ji opatrně
kvůli svatému klidu
schází chvilka času
pečují o ni
v jiném stavu vidím
jak mě chválí před životem*

Přeložil Libor Martinek

BIAŁY PTAK

*Ptaku
dziewiczo biały jak sen
na skrzydłach naszych obaw
oddalasz się*

*Ptaku
zawróć nad wioskę
Tu są sprawy najprostsze
Gotąbkę
co zieleń listka oliwnego
niesiesz sobie w dziobie*

*Ptaku
co stale wracasz
dedykuję ci matkę schyloną
nad kotyskami niespokojnego świata*

*Ptaku pozostań z nami
Nasze rany Nasze niepokoje
uleczysz swym światłem
na łakach bielonym
Ptaku w tym białym szumie i puchu
Ptaku w tym ruchu
pokój
krąży nad domem*

Bunt włosów

STRYCH ZAPOMNIENIA

Po schodach ciekawości
do skrzyni na strychu zapomnienia

Babcia chowała w trówie okruchy
własnej radości
wyrwanej z życia

Zdumienie roślinie
z każdym przedmiotem
dobywanym z głębi

W kapeluszu babci
schodzę na ziemię

jest jakoś inaczej
jakby świat był tęższy
jakiś lepszy
i bardziej godny
do przyjęcia

Bunt włosów

ŚWIECE

Patrząc w drgające oko płomienia
Knot podnosi gorejącą głowę
i trzyma się prosto
choćby stearyna pragnie go zalać

Na lichtarzu
Na świeczniku
całopalenie

Nie ogrzeją mnie te świeczki
ale jeśli sięgnąć do płomienia
skwierczy spalony naskórek
powtarzanych doświadczeń

W Zaduszki
świeca jest cząstką
żywiołu

W imię Ognia
Powietrza
Pamięci
na ziemi ogrodzonej
wspominaniem

Bunt włosów

v etnicky smíšeném příhraničním regionu.

Český výbor z poezie Lucyny Waszkové Koncert na přání z roku 1994 obsahuje dvacet devět básní ve vesměs zdařilých překladech Ericha Sojky, Bohdanky Rywikové, Věnceslava Juřiny, Karla Vůjtky a Lecha Przewczka pocházejících výhradně z polského originálu sbírky Bunt włosów.

Překladem do českého jazyka vstupuje tvorba těšínské autorky také do českého literárního kontextu. Poetikou se Lucyna Waszková nepochybně blíží poezii všedního dne, jak ji známe ze soudobé tvorby členů Skupiny 42 a autorů soustředěných kolem časopisu Květen. Svým severomoravským původem upomene na podobně laděné verše ostravské básnířky Evy Kotarbové. Literární vzory Lucyny Waszkové jsou ovšem polské provenience (nalezneme zde nepatrné stopy vlivu poetiky Tadeusze Różewicze, který však na polskou poezii psanou na Těšínsku působí obecně), z polských básnířek bychom paralelu v jistém druhu civilismu mohli hledat u Ewy Lipské. V tomto kontextu je zajímavé, že jako motto k básni Květiny si Waszková vzala citát z Jaroslava Seiferta. (Toho však překládal do polštiny její otec, když byla Seifertovi udělena v roce 1984 Nobelova cena za literaturu. Sbírkou autora Koncertu na ostrově byly k dispozici v rodinné knihovně.)

Ve stejném roce jako český výbor vychází druhá sbírka Lucyny Waszkové Cztery pory miłości. Básně převážně reflexivního charakteru jsou ukotveny v časoprostoru města konce dvacátého století a v jeho všednodenních kulisách. Není přitom podstatné, zda se lyrické situace odehrávají v Českém Těšíně (a na českém Těšínsku), což odlišuje Lucynu Waszkovou od jejích generačních soupeřů (Renaty Putzlacherové a Jacka Sikory), a nakonec ani to, že autorkou veršů je Polka, tedy příslušnice národnostní menšiny. Jazyková diference pro ni není příležitostí k ideové tematizaci, promítá se však - o to bolestněji - do jejich soukromých a mezilidských vztahů, jak to naznačovala

již první básnická knížka. (Dobře je to vidět v básni *** neboj se: Neboj se/nejsem minové pole/a moje výbuchy smíchu nejsou/nakažlivé/Podívej se blíž/přesně takhle/ano tak/zjisti/co můžeš čekat/od cizinky/mluvící polsky.) Tím se poezie Waszkové úspěšně brání problému, s nímž se potýká řada polských spisovatelů na českém Těšínsku - přílišné regionalizaci námětů a provinčnímu uzavírání se před světem.

Sbírka roste z každodennosti do každodennosti ve formě podobenství. Město je však pro autorku zástupným znakem, metonymií. Lyrický subjekt vnímá realitu uvnitř jeho zdí. Proto se tu často nemluví ani tak o světě, jako spíše o duši ve světě. Autorce je vlastní metoda střihu, čímž vzniká pestrá a přítomně jemná mozaika složená z malých (ale také velkých) paradoxů, stavebním prvkem jsou drobnosti, promítání se do věcí, jejich ožívání, personifikace. Všední věci jsou stavěny do tlumeného osvětlení (vynikají ty detaily objektů, které jsou vidět i ve tmě).

Druhou závažnou polohu ve sbírce Cztery pory miłości představuje mapování stavů a pocitů mladé ženy a maminky (tímto deminutivem je třeba vzdát hold tvořivému žensství a činné lásce, která rozšiřuje společenství, prohlubuje vztahy a předává dar života). Z toho pramení strach z nicoty, časté kladení otázek smyslu života a bytí. Všednodenní skutečnost je tu oproštěna od nánosů patetičnosti. Realitu autorka nejen bystře pozoruje, ale také polidštuje. A to je přece humanistické stanovisko, které rozkrýváme ve významovém jádru veršů Lucyny Waszkové.

Povšimněme si ještě jednoho závažného aspektu sbírky. V mikrosvětě rodinného a milostného života bytující verše Lucyny Waszkové pouze zdánlivě odrážejí protikladnost ženského a mužského subjektu. Oněmi autorkou intuitivně vycitěnými „náhodnými silami“ niterné sféry života jsou svázány se všemi úrovněmi partnerského vztahu - s makrokosmem, prostorem kolem nás, takže tento protiklad tvoří jednotu. Setkání muže a ženy se tak stává záležitostí bezmála kosmickou (jak je také psáno v Písmu). Jestliže středem vzájemnosti muže a ženy je láska, pak potřebuje Stvořitele, někoho, kdo lásku nejenom tvoří, ale sám Láskou jest. Vztah mezi mužem a ženou navzájem se proto rovná vztahu muže, ženy a Boha. Jde o vztah založený na důvěře i víře, z níž se vytváří vzájemná opora dávající pocit jistoty, spolehnutí, domova, radosti a štěstí. (Právě zde bychom měli hledat zdůvodnění názvu sbírky.) Soubor morálních a jiných mimoestetických hodnot, které zde sledujeme, se spolupodílí na celkovém kvalitativně zdařilém vyznění poezie obsažené ve sbírce Cztery pory miłości. Celá knížka je jedním velkým podobenstvím složeným z malých podobenství, ke kterým často

básně Waszkové míří. I proto je nám tato poezie tak důvěrně blízká. „Zkracují se perspektivy/jako ponožky/po častém praní/a náhle pláčeš/nad rozlitym mlékem/Na soukromé mléčné dráze/hvězdy se vzaly kolem ramen/už/ mě vedou/levitujeme směrem ke/kosmu/plynového sporáku“ (Krácení perspektivy; překlad Libor Martinek). Příznačné přitom je, že cizojazyčné termíny (ve verších fungují jako chladné a technické) jsou vtáženy do klidové atmosféry domácnosti, paralelně s tím je ale uklidňující (nikoliv unavující) všednost popisována výrazy, jimiž se lyrická hrdinka snaží proniknout ven, touží po přesahu. Hledání cesty k jinému člověku, k básni a nejkratší směr je veden ke světu - skrze noc: „...Vrtulník nad Sarajevem/ roznáší potravinové balíky/a možná že ty mraky na nebi/jsou jenom skvrny/Svatý Alberte/modli se za nás/Nejkratší cesta vede skrze noc“.

I tady nacházíme básně inspirované sny, jak jsme to registrovali v předchozí sbírce, které nás nepřestávají fascinovat bohatostí autorčiny obrazotvornosti: „Přichází starý cikán/a ptá se na housle které jsem kdysi měla/Nevím kde bere svou jistotu/Určitě jim rozehnali tábor/Koně se rozutekli do všech stran/zůstaly jen vozy a ženy/a také jednooký oheň/jehož jiskry se/uhnázily v cikánově oku/Ptá se na ty housle/jakoby náhodou/ale přitom je jasné že ví své/nějakým cikánským šestým smyslem//Dávný dým ohniště/se ještě vine/barevnými sny“ (* * * přichází starý cikán; překlad Libor Martinek).

Zajímavé je, že ačkoli sbírka budí dojem, jakoby byla sestavena z básní psaných příležitostně (nenacházíme tu žádný patrný plán či směřování, žádnou utkvělou představu, kterou je třeba poezií naplnit), jakýchsi zastaveníček mezi zaměstnáním a domovem, stolem a oknem, nebudí dojem kompoziční nahodilosti. Snad je to dáno tím, že ideově-tematický plán tady není dán a priori, ale zjišťujeme jej mimovolně až po přečtení celé sbírky. Souvisí to s největší pravděpodobností s posláním poezie Waszkové, které se pokusila zformulovat v rozhovoru pro Głos Ludu (20.5. 1989): „V mém chápání je poezie velmi potřebná lidem, především takovým jako já - hledajícím smysl života - pomáhá zorientovat se ve světě. Někdy mám dojem, že je skutečnější než skutečnost. Více pravdivá.“

Český a úplný překlad této pozoruhodné sbírky vyšel jako Čtyři období lásky začátkem října 1996 v nakladatelství Kazimierze Santariuse SAK v Albrechticích u Českého Těšína. Ostravská básnířka Lydie Romanská napsala v recenzi na sbírku: „...láskou je diktována celá sbírka veršů, neadresně, jako láska dozrávajícího člověka k lidem, věcem, jako láska k životu. U mladé ženy vystupuje do popředí láska k dítěti, méně se

v onom raném mateřství objevuje muž. Sem tam donese víno, sem tam zalichotí, někdy se dostane do bilance dne. I tak musí žena vyvinout velké úsilí, aby stačila všechno opatřit, všeho si všímat, vcítovat se, uvědomovat si rozpor, jenž vzniká disproporcí mezi množstvím všední práce a nevšedních chvil, které přináší tvorba, jež je vnímána jako nenaplněná autorita.“

Achitekturu sbírky Čtyři období lásky nikoli náhodně završuje angažovaná báseň Anděl milosrdenství. Angažovanost je pojem z minulosti dosti zdiskreditovaný, nasáklý farizejstvím a falešným humanismem. Ve svém původním významu je angažovanost vyjádření postoje k věcem, na nichž nám záleží. Zvláště pak k problémům tak závažným jako je válka. Platí-li známé úsloví ve válce mlčí múzy, pak je povinností těch básníků, kteří nežijí uprostřed válečné hrůzy, se proti utpení bezbranných lidí postavit po svém. Svěbytným a umělecky svrchovaným činem - básnickým slovem.

Múzy, které dosud rozpačité postávaly na prahu příbytku Lucyny Waszkové, které brala dovnitř jen kvůli svatému klidu a které nehovořily (pouze si společně zatančily), zde promluvíly nahlas a nepřeslechnutelně. Není pochyb o tom, že básní o Bosně se Lucyna Waszková zařadila spolu s Czesławem Miłoszem, Tadeuszem Różewiczem, Josefem Brodským, Tedem Hughesem, Brianem Pattenem, Adrianem Henrym, Jamesem Sutherlandem Smithem a jinými po bok spisovatelů, pro něž Bosna není pouhým geografickým pojmem, ale jménem zcela příznakovým, místem v lidském srdci.

Dejme na závěr ještě jednou hlas Lydii Romanské: „Čím déle si čtu v knížce Čtyři období lásky, tím víc s autorkou sympatizuji, tím víc mohu najít v jejích verších zalíbení. Už nemusím sledovat jejich techniku, slovník, už jim plynou, dostávají rytmus, už jim rozumím... Lucyně přeji naplnění její touhy po nepřetržitém životě s poezií, po životě s hlavou nad pouští...“ K tomuto přání se rád připojuji.

SPADANIE

*W końcu udało mi się zobaczyć
kawalek nieba
z miejscem dla mojej gwiazdy*

*Księżyc właśnie kłęzczał
wymachując sierpem
jakoby to były jego żniwa*

*Spod ostrza skaczą iskry
i opadają
w otwarte sadzawki moich
oceniionych oczu*

*Rozgwieżdżony wieczór drży
nieśmiało
W mrocznym oddaleniu
domyśłów
przeczuwam miejsce dla gwiazdy
którą przygarnęłam
w celu oswojenia*

*Neboj se
nejsem minové pole
a moje výbuchy smíchu nejsou
nakažlivé
Podávej se blíž
přesně takhle
ano tak
zjistí
co můžeš čekat
od cizinky
mluvící polsky*

Přeložil Libor Martinek

MALIČKÉ SNY

*či viny mám napsat
na tvou kůži
co bylo sobectví a co odřtkání
přinesl jsi v pravou chvíli
červené víno
ale zůstala banalita
a něčí viny*

*čím to že detaily
jsou vidět tak jasně
i když není světlo*

Přeložil Libor Martinek

Poznámky

- 1 Gaston Bachelard (1884-1962) autor knihy *Poetika snění* (1961) tvrdí, že se skutečný básník opírá o produkční obraznost, snění, vytváří obrazy, které nepřipravuje život, vytváří nový svět pocitů a zážitků. Problém „fenomenologie“ básnického obrazu, který se stává novým bytím naší řeči, vyjadřuje nás a dělá z nás to, co vyjadřuje, jinak řečeno, je vznikáním výrazu a zároveň vznikáním našeho bytí je ústředním problémem *Poetiky snění* (srov.: Bachelard, G. *Poetika snění*. Praha: Rybka PUBL., 1999; Bachelard, G. *Poetika priestoru*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1990. Bachelard, G. *Voda a sny*. Praha: Mladá fronta, 1998).
- 2 Pojem „existenciální fenomén“ užívá Vladimír Papoušek v souvislosti s hodnocením tvorby spisovatelů kolem časopisu *Květen* (srov.: Papoušek, V., *Existenciální fenomén v tvorbě spisovatelů kolem časopisu Květen*. In *Časopis Květen a jeho doba*. Praha-Opava, 1994, s. 26).

Těšínský zámecký urbář z roku 1692

Idzi Panic

V bohatých sbírkách Státního archívu v Těšíně se mj. nachází velmi cenný odkaz k výzkumu hospodářských a společenských dějin dávného Těšínského knížectví, a sice Těšínský zámecký urbář z roku 1692.¹ Tento pramen je málo známý a dosud byl vědci využíván pouze v nepatrném rozsahu. Příčiny tohoto stavu spatřujeme především v tom, že zásadní obsah tohoto urbáře nebyl dosud badatelům² předložen, zatímco informace v něm obsažené mohou být skvělým srovnávacím materiálem jak během výzkumu komplexních hospodářských dějin celého Těšínska, tak také jeho jednotlivých obcí.³ Poslední poznámka se vztahuje zvláště na ty obce, u kterých známe jejich dřívější hospodářskou situaci.⁴ Historik tak získává možnost pokračovat ve výzkumu, a díky tomu zachytit vývoj hospodářských procesů (a potažmo také procesů společenských) v delším časovém úseku.⁵ Zároveň to znamená, že posuzovaný pramen může být velmi užitečný jak pro profesionální historiky tak pro badatele-amatéry, kteří se zabývají minulostí konkrétních městeček a vesnic, ve kterých bydlí. Zvážíme-li, že zásadní postavení zaujímají v něm obce české části Těšínského Slezska, a čeští badatelé nevždy disponují dostatkem času pro podrobné vyhledávání posuzovaného pramene, považujeme za nanejvýš užitečné poskytnout nejdůležitější informace k této problematice, tak aby pro případ

potřeby historikové, kteří se zabývají dějinami jednotlivých obcí mohli nahlédnout do konkrétních stránek, kde naleznou informace o obcích, které zkoumají.

Zmíněný urbář byl sepsán v německém jazyce na příkaz císařské vrchnosti, a v čele komisařů, zodpovědných za svědomité provedení tohoto úkolu stáli Jan Baptista von Meidhards a Jan Leopold von Hereberstein. Kniha byla sepsána na 402 dvojmo paginovaných listech, systémem strana-strana „a“. Začíná titulní informační stránkou, kde jsou umístěny pouze nejdůležitější informace týkající se oficiálních funkcí, které členové urbariální komise zastávali, dále je uvedeno rovněž datum konečné revize údajů, shromážděných komisí a týkajících se jednotlivých obcí, které byli součástí zámeckého panství. Na posledních stránkách urbáře, a sice na 400-402, je uveden obsah, jehož součástí je rovněž přehled obcí, zahrnutých v urbariálním seznamu.

Obsah informací týkajících se jednotlivých obcí je typický pro tento typ pramenů.⁶ V případě vesnic komisaři uvádějí jména hospodářů, kteří vlastní zemědělské statky, uvádějí druh nájemného a odhadují jeho peněžní hodnotu. Mnohem podrobněji jsou popsány povinnosti městské, prakticky obsahují úplný přehled zařízení v rámci města, kupř. cechy, mlýny, pivovary ap.

Překlad: O. Tobolová

Poznámky

- 1 Státní archiv v Těšíně, Fond Spisy Těšínské komory, sign.2551.
- 2 Tímto způsobem mj. Rudolf Žáček přiblížil historikům urbář fryštátského panství, srov. R. Žáček: *Urbář panství fryštátského z roku 1571*. Těšínsko, r. 1994, s. 1-2.
- 3 Za příklad tohoto typu výzkumu poslouží publikace R. Žáčka: *Bohumínské panství v roce 1629*. Těšínsko r. 1993, s. 4.
- 4 Srov. např. L. Bajger: *Poddanské městečko Jablunkov za třicetileté války*. Těšínsko, č. 3, r. 1993, s. 1, s. 5-8.
- 5 Náš návrh se jeví o to více opodstatněný, jestliže připomeneme, že disponujeme ještě jedním pramenem, kde jsou obsaženy mj. informace o hospodářských dějinách těšínského knížectví, a sice karolinským katastrem z 18. století, tento pramen je badateli často využíván, srov. I. Korbelářová: *První katastrální šetření ve městech na Těšínsku*, č. 1. Těšínsko, r. 1999, s. 1. s. 1-6; č. 2. Z.2. 1999.
- 6 Srov. např. *Urbarz państwa skoczowsko-strumieńskiego z 1621*. Vyd. W. Gojniczek. Skoczów 1999; W. Kuhn: *Vier oberschlesische Urbare des 16 Jahrhunderts. Quellen und Darstellungen zur schlesischen Geschichte*. Bd. 16. Würzburg 1973; *Urbarze dóbr zamkowych opolsko-raciborskich z lat 1566-1575*. Wyd. R. Heck, j. Leszczyński. Wrocław 1956.

Přírodní památka Žermanický lom – malý přírodní ráj

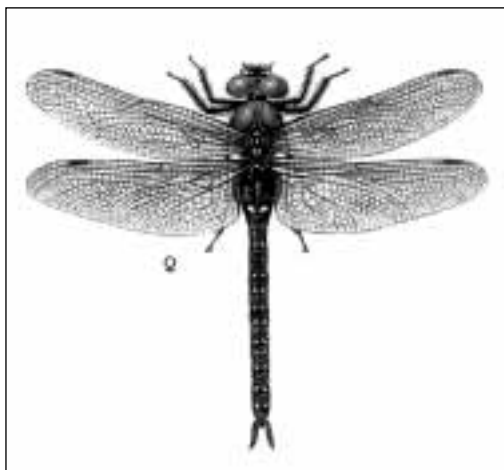
Magdaléna Roháčová

Opuštěný těšinitový lom v blízkosti ústí Žermanické přehrady patří k jedněm z mála chráněných lokalit, na jejichž vzniku se podílel člověk. Jako chráněný přírodní výtvor a posléze přírodní památka Žermanický lom byl vyhlášen v roce 1992 s cílem chránit mokřadní biotop druhotně vzniklý na dně vytěženého lomu. Voda nemá svůj povrchový zdroj a proniká sem pravděpodobně puklinami v hornině z blízké přehrady.

Na význam této lokality upozornil již v době stavby Žermanické přehrady Kruťa (1957), který lokalitu označil za největší výchoz těšinitu u nás. Ve výchozu této vyvřelé horniny byl tehdy otevřen velký stěnový strojně vybavený lom, vysoký asi 20 m. V těšinitu, který pokud jde o geologické stáří patří do spodní beskydské křídly (berriassien), našel mnohé zajímavé a pro tuto oblast nové minerály (analcim, prehnit, ilmenit, natrolith, porcelanit i pyrit). Při opakovaném mineralogickém průzkumu (Kruťa 1959) pak již konstatuje, že lom ukončil těžbu a je zatopen.

V zatopeném lomu však nerušeně probíhala sukcese a patnáct let později již odsud Burša (1974) uvádí celou řadu mokřadních druhů, jako např. zevar jednoduchý (*Sparganium simplex*), žabník jitrocelový (*Alisma plantago-aquatica*), rdest vláskovitý (*Potamogeton trichoides*), dvouzubec nící (*Bidens cernua*), drobyšek nejmenší (*Centunculus minimus*), stožrník lnovitý (*Radiola linoides*), bahničku jehlovitou (*Eleocharis acicularis*), úporek hrálovitý (*Kicksia elatine*), několik druhů přesliček (*Equisetum variegatum*, *E. palustre*, *E. fluviatile*) a mnoho dalších. Některé vzácné mokřadní rostliny ohrožené na existenci se zde zachovaly do současnosti – kruštík bahenní (*Epi-pactis palustris*), suchopýr úzkolistý (*Eriophorum angustifolium*), cídivka peřestá (*Hippochaete variegata*), či ostřice oddálená (*Carex distans*). Nověji však již nebyl potvrzen výskyt vstavačů (vstavač plamatý bažinný *Orchis maculata* ssp. *helodes* a vstavač májový *Orchis majalis*), či bezosetky štětínovité (*Isolepis setacea*), již tehdy se zde vyskytujících vzácně.

Na botanický průzkum později navázal i entomologický průzkum těch skupin hmyzu, které jsou svým vývojem nebo celým životním cyklem vázány na vodu – vodních ploštic a vážek. Právě tyto skupiny hmyzu doplácí na mizení vodních biotopů, často zcela plánovitě jejich vysoušením či zavážením odpady. Vodní hmyz má navíc velký bioindikační význam, neboť dovede citlivě reagovat na změny svého přírodního prostředí, a tak jejich zjištěné druhové spektrum může být

Šídlo pestré
(*Aeschna mixta*)

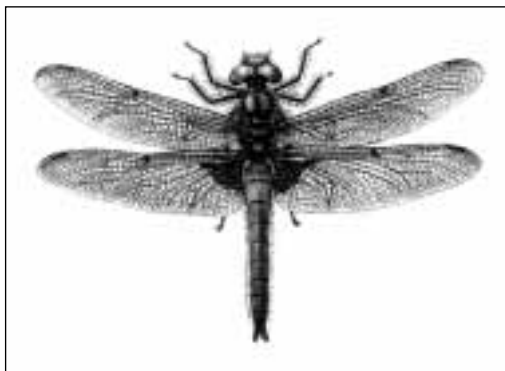
podkladem pro další průzkumy a pro indikaci případných změn přírodních podmínek PP Žermanický lom.

Již při prvním průzkumu (Roháčová 1995), kdy byly z vodního sloupce mělkých tůní zarostlého lomu odebírány také larvy vážek, bylo zjištěno 11 druhů vážek. S výjimkou šídla královského (*Anax imperator*), které indikovalo přítomnost větší vodní hladiny a pravděpodobně zalétlého druhu šídélka brvonohého (*Platycnemis pennipes*), byly další zjištěné druhy charakterizovány jako druhy „pionýrské“ osídlující nově vznikající stanoviště, případně vysychající - šídlatka velká a páskovaná (*Lestes viridis* a *L. sponsa*), šídélko páskované (*Coenagrion puella*), šídlo modré (*Aeschna cyanea*), vážka ploská (*Libellula depressa*) a několik druhů vážek rodu *Sympetrum* (*S. danae*, *S. sanguineum*, *S. vulgatum* a *S. striolatum*). Podobná ekologická charakteristika platí i pro zatím nepočtené zjištěné druhy vodních ploštic – např. jehlanka válcovitá (*Ranatra linearis*), bodule obecná (*Ilyocoris cimicoides*), znakoplavky *Notonecta glauca* a *N. viridis*, případně

Šídlo královské
(*Anax imperator*)

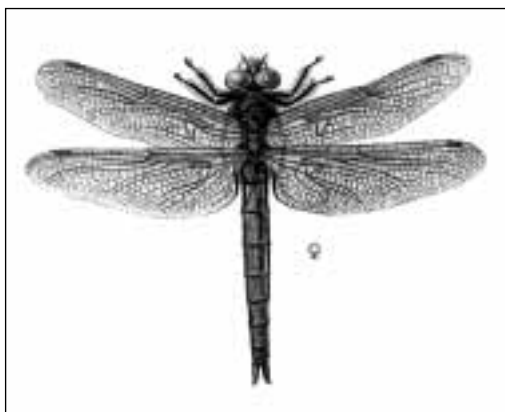
Vážka čtyřskvrnná
(*Libellula quadri maculata*)

některé běžnější druhy klešťanek a bruslařek. Osídlení tůňek vodními plošticemi tedy také pravděpodobně nemá dlouhou historii. I když následující průzkum vážek (Holuša 1998, 2000) prokázal přítomnost dalších 10 druhů, zejména šidélka (šidélko ruměnné *Pyrrhosoma nymphula*, šidélko kroužkované *Enallagma cyathigerum*, šidélko větší a š. menší *Ischnura elegans* a řídce se vyskytující *I. pumilio*), potvrzuje domněnku předchozího průzkumu, že lokalita je ve stadiu osídlování jednotlivými druhy. U některých nově zjištěných druhů se jedná pravděpodobně o zalétlé jedince upřednostňující odlišné druhy biotopů, přičemž však vývoj některých řídkých druhů zde není vyloučen (šídlo sitinové *Aeschna juncea*, šídlo pestré *Aeschna mixta*, nebo leskllice kovová *Somatochlora metallica*). I když má naše vzácná vážka temnoskvrnná (*Leucorrhinia rubicunda*) vyhraněné nároky na biotop, které jsou odlišné od podmínek v Žermanickém lomu (Holuša 1998), její náhodný výskyt je zde pozoruhodný a jenom podtrhuje význam lokality.

V tůňích tohoto mokřadního biotopu se také zcela pochopitelně vyskytuje velké množství obojživelníků obou podřádů (čolci i žáby). Podrobný inventarizační průzkum obojživelníků

Leskllice kovová
(*Somatochlora metallica*)

však zatím bohužel schází. V rámci již provedeného ornitologického průzkumu (Petřík 1996) bylo v prostoru lomu zjištěno 35 druhů ptáků, kteří zde sice většinou nehnízdí, avšak lom pro ně představuje důležitou trofickou základnu, zejména pro ohrožené druhy jako čáp bílý (*Ciconia ciconia*), vlaštovka obecná (*Hirundo rustica*) a rorýs obecný (*Apus apus*). Podobně je na zdejší tůně s porostem orobince potravně vázána ondatra pižmová (*Ondatra zibethicus*), pozorována v roce 1995.

Kromě zmíněného mokřadního biotopu je však nezanedbatelný i význam okolních skalních stěn či skalních teras, skalní sutě a hlinitých svahů. Celý ekosystém lomu tak představuje jakousi hříčku přírody s velmi pestrým zastoupením biotopů i jejich živé složky. I když byl jejich entomologický průzkum spíše orientační, přinesl některé zajímavé výsledky. Význam této lokality je tedy větší, než se původně předpokládalo.

Na skalní terase nad zamokřeným dnem lomu se na teplé vyvěřelé hornině vyvinula postupem času xerothermní vegetace. Na mrkovitých rostlinách rostoucích na terase byly nalezeny housenky otakárka fenyklového (*Papilio machaon*). Tento ohrožený druh je podle většiny autorů vázán na teplé sušší stráně lesostepního nebo stepního charakteru, je tedy reálný předpoklad, že se zde tento druh resp. jeho populace udrží. Podobně ploštice *Ceraletus lividus*, která se v našem regionu vyskytuje jen zřídka, a to na velmi teplých suchých a skalnatých lokalitách. V blízkosti sutě byla sesmýkána kutilka písečná (*Ammophila sabulosa*), která je teplomilná a vyhledává zpravidla písečné stanoviště. Podrobnější průzkum na dalších skupinách hmyzu, zejména indikačně významných, by byl více než žádoucí, neboť lze předpokládat zjištění dalších pozoruhodných druhů.

Přírodní památka Žermanický lom, byť nevelké rozlohy (necelé 2 ha), tak představuje významnou mikrolokalitu bodového charakteru v blízkosti hojně navštěvované přehrady. Díky možnosti nerušeného vývoje mnoha živočišných ale i rostlinných druhů a tím možností dalšího genetického driftu, se stala významnou ekostabilizační strukturou regionu. Tuto strukturu vzhledem k její malé rozloze a ohraničení však není možné považovat za autoregulující se systém a je proto nutné odstraňovat náletové dřeviny, které by postupným zarůstáním mohly ohrozit její současný charakter.

Literatura

- Burša E., 1974: Zajímavá lokalita v okolí Žermanické přehrady. *Pobeskydí* 1974(2): 8-10.
Holuša O., 1998: Inventarizační průzkum vážek (Odonata) Přírodní památky Žermanický lom (k.ú. Žermanice). Msc. Depon in: Muzeum Beskyd Frýdek – Místek. 16 pp.
Holuša O., 2000: Vážky (Insecta: Odonata) ve sbírkách Muzea Beskyd Frýdek – Místek (Česká republika). *Klapalekiana* 36: 71-79.
Kruťa T., 1957: Nerostný výzkum ve Slezsku v letech 1956 – 1957. *Přírodovědecký sborník Ostravského kraje* 18: 543-571.
Kruťa T., 1959: Mineralogický výzkum ve Slezsku v roce 1958. *Přírodovědecký sborník Ostravského kraje* 20: 367-381.
Roháčová M., 1995: Předběžný inventarizační průzkum na vybraných skupinách hmyzu v CHÚ Žermanický lom. Msc. Depon. in: Muzeum Beskyd Frýdek – Místek. 20pp.

Uvedené nálezy vyšších cévnatých rostlin z let 1997-2000 pocházejí z Moravskoslezských Beskyd a Podbeskydské pahorkatiny. Podle biogeografického členění České republiky (Culek 1996) je Podbeskydský a Beskydský bioregion charakterizován následovně:

V Podbeskydském bioregionu převažuje 4. bukový lesní vegetační stupeň a zastoupen je i 3. stupeň-dubobukový. Území je tvořeno mozaikou hájové bioty a karpatského bukového lesa, který je obohacen horskými druhy ze sousedních Beskyd (např. hořepník tolitovitý, árón karpatský, kyčelnice žláznatá). Podklad tvoří vápenitý flyš spodní křídly, tj. slínovce a jílovce. Typická nadmožská výška bioty je 300-610 m. Podnebí je neobyčejně vlhké (návětrná strana Beskyd).

Naproti tomu Beskydský bioregion, který leží v oreofytiku, je zastoupen řadou vegetačních stupňů - od 4. bukového až po 8. smrkový. Tento bioregion tvoří nejvyšší karpatské pohoří v ČR. Je budován horninami karpatského flyše, tj. pískovci a jílovci křídového souvrství godulského vývoje. V území jsou charakteristické bučiny, suťové lesy, nad 900 m horské acidofilní bučiny a horské smrčiny. V údolích řek pak horské olšiny a na prameništích se vyskytují podmáčené rašelinné smrčiny. Flóra je relativně chudá, těžiště výskytu zde mají některé karpatské subendemity jako jsou oměj tuhý moravský, kyčelnice žláznatá, zapalice žluťuchovitá.

Lilie zlatohlávek (Lilium martagon) roste v přírodní rezervaci Velké doly u Trínce ve společenstvu lipové habřiny. V nadmožské výšce 300 m zde lze nalézt několik desítek exemplářů. Chráněné území se nachází na rozhraní okresů Karviná a Frýdek-Místek v blízkosti státní hranice s Polskem.

Mykotrofní *kruštík modrořialový (Epipactis purpurata)* z čeledi vstavačovitých byl zaznamenán na jižním okraji obce Hnojník na lokalitě zvané Suchánkův les. V roce 2000 byl nalezen v bučině přírodní památky Hradní vrch Hukvaldy (k.ú. Sklenov).

Rostlinu zarůstajících tůň a mokřých luk - *vachtu trojlistou (Menyanthes trifoliata)* se podařilo nalézt na několika dosud neevidovaných lokalitách. Například v obci Ostravice v osadě Muchovice (570 m n.m.), Pod Smrčkem na lokalitě Kurečkovice (540 m n.m.) a v Mostech u Jablunkova (520 m n.m.).

Tyto druhy patří k ohroženým taxonům podle vyhlášky MŽP ČR č. 395/92 Sb.

Pérovník pštrosí (Matteuccia struthiopteris), který je diagnostickým druhem podsvazu Alnion glutinoso-incanae, lze najít v Podbeskydské pahorkatině na několika lokalitách. V roce 1995 byla v Návsí u Jablunkova, na levém břehu Olše v nadmožské výšce 370 m, zaznamenána nejbohatší lokalita v regionu. Nové lokality jsou v Bystřici n. Olší, za přítokem Kompářov a na levém břehu Olše v Hrádku. Historická lokalita pérovníku pštrosího, na levém břehu Ondřejnice v okrajové zóně hukvaldské obory, je od roku 1990 přírodní památkou (Pod hukvaldskou oborou, 0,42 ha).

Puškvorec obecný (Acorus calamus) byl dříve pěstován jako léčivá rostlina (prsňá kořen), pronikl do přírody a zplaněl. Ojedinele jej najdeme na březích rybníků, v příkopech, terénních úžlabinách a mokřích loukách. V Moravskoslezských Beskydech je velmi málo lokalit, k těm nejnověji dokumentovaným patří místa

Ve vyhlášce o zvláště chráněných a ohrožených rostlinách č. 395/92 patří vachta trojlistá k ohroženým druhům.
Foto: Alena Hájková

Mohutná kapradina pérovník pštrosí má listy sestaveny v nálevkovitém trsu, kde plodné listy jsou uvnitř nálevky a sterilní na obvodu.
Foto Alena Hájková

na katastrálním území Bílé a Starých Hamer - na Javořině a Javořince v okolí prameniště potoka Říky a Slaná a bohatý výskyt druhu na Konečné – osada Baraní.

Ve vyhlášce o zvláště chráněných a ohrožených rostlinách č. 395/92 jsou k silně ohroženým druhům zařazeny jednokvíték velevětý a oměj tuhý moravský.

Jednokvíték velevětý (Moneses uniflora) byl nalezen v nadmořské výšce 550 m na břehu Černé Ostravice u obce Bílá. Těžiště výskytu má na stinnějších a vlhčích stanovištích v jehličnatých lesích.

Karpatský horský druh *oměj tuhý moravský (Aconitum firmum subsp. moravicum)* byl v letech 1997-99 nalezen ve výšce nad 1000 m na SZ a JV svazích Smrku, Velké a Malé Stolové, a poměrně hojný je v údolí Čeladenky (mezi Smrkem a Kněhyní). Tento druh je vázaný na prameniště a vlhké světliny podél horských potoků, na smrčiny a horské smíšené lesy.

Herbářové položky jsou uloženy v přírodovědných sbírkách Muzea Beskyd Frýdek-Místek, které jsou základním výstupem pro práci odbornou a zároveň podmínkou pro práci osvětovou.

1. Puškovec obecný (lidově kořen prsní) je léčivou rostlinou, jako droga se užívá od denek.

Foto Alena Hájková

2. Jednokvíték velevětý na kresbě Otakara Kiliána.

K článku „Kruh přátel Havířova u hrobu Jana Evangelisty Ježíška“

Bořivoj Teichmann

Autor Petr Beck uvádí, že předobrazem Bezručovy básně Maryčka Magdónova byla sestra domaslavického faráře Jana Evangelisty Ježíška Maryčka, provdaná Zagonová.¹

Je pravda, že Petr Bezruč byl přítelem domaslavického faráře J. E. Ježíška, kterému též v době svého místeckého působení věnoval svou báseň „Domaslavice“,² kterou však později ztratil.

Maryčka však nebyla Ježíškovou sestrou, ale sestřenicí; pocházela z Žermanic z „górneho statku“ a byla čtrnáctým dítětem rodičů Ježíškových (otec Antonín, žermanický rolník a matka Antonie, rozená Fialová), dítětem posledním a jmenovala se křestním jménem Mariána (podle zápisu v matrice, uložené na MěÚ Frýdek), Maryčkou ji nazývali rodiče.

Do Místku-Bahna³ na zemědělskou usedlost se přestěhovala s rodiči v roce 1870, měla tehdy

devět let a v zápětí na dům čp. 1, kde měl otec hostinec.

Po sňatku s Antonínem Zaganem 30. 5. 1883 byla hostinskou v jeho malé nájemné místecké „Karvinské pivnici“ a poté v menším nájemném hotelu Blataň nedaleko místecké pošty, avšak její bezdětné manželství nebylo šťastné – Zagon sice pocházel ze zámožné měšťácké rodiny místeckého barvíře (později se psala poněmčeným pravopisem Sagon), ale byl to člověk hrubý a navíc pijan, za něho ji provdali její rodiče...

S Maryčkou se Bezruč seznámil na začátku svého pobytu v Místku, kde v letech 1891-1893 pracoval jako poštovní úředník; měla již 30 let a Bezruč (tehdy ještě Vladimír Vašek) byl o šest let mladší, bylo mu 24 let.

Vznikla pak velká láska a Maryčka se nepochybně stala jeho milenkou, jak to ve svých vzpomínkách uvádí František Losík z Kostelce

na Hané, Bezručův kolega na místecké poště; láska z její strany byla tak hluboká, že po zprávě o Vaškově odchodu z místecké pošty do Brna roku 1893 omdlela, i když v té době byl již mladý Vašek tři měsíce ctitelem devatenáctileté Dody Bezručové,⁴ které dokonce nabídl sňatek, byl však odmítnut – Doda se totiž nechtěla jmenovat Vašková podle Vaška z Prodané nevěsty...

To už se mladý Vašek s Maryčkou rozešel, neboť měla značné nepříjemnosti se žárlivým manželem a sama ho o to požádala. Maryčka odověla 16. 2. 1895 a podruhé se vdala 14. 1. 1896 za Ferdinanda Sedláčka, obchodníka z Drahotuše u Hranic. Je pohřbena na hřbitově ve Sviadnově v blízkosti hrobu Dody, provdané Demelové.⁵

Pro postavu Maryčky Magdónové ze slezských písní mohl být mladému Vaškovi hlavním vzorem osud Maryčky Magdónové⁶ z obce Krás-

ná v údolí Mohelnice, která se tam narodila na chalupě čp. 80; byla přistižena místním četníkem na sběru lesního kletí, obviněna z krádeže panského dříví a na frýdecký zámek vedena 1. 11. 1891 k potrestání. Maryčka měla tehdy 23 let a již od svých 13 roků byla sirotkem.

Své ponížení raději ukončila skokem do rozvodněné Mohelnice patrně z mostu na soutoku s potokem Řepčanka; pohřbena byla v rohu hřbitova na Zlani na Pražmě – mezi samovrahy.

Její otec František Magdoň zemřel ve věku 58 let za 7 týdnů po této události – 19. 12. 1891.

Petr Bezruč vyslechl celou historii v roce 1892 od místních horalů v hospodě místního hajného Petra Foldyny na Zlatníku, kam se při svých beskydských toulkách uchýlil před deštěm; i když, podle vědeckých rozborů, báseň Maryčka Magdónova nepochází z období Bezručova místeckého působení je zřejmé, že to byla pravděpodobně tato výše uvedená inspirace.

Poznámky

- 1 Mariána Ježíšková, provdaná Zagonová a Sedláčková (* 28. 1. 1861 Žermanice, † 21. 9. 1914 ve Sviadnově) zemřela na sklerózu míchy.
- 2 Název ve slezském dialektu.
- 3 Jedná se o osadu jižně od města, tj. Bahno-Hlíny; bylo Bahno-Roveň v místě za dnešní přehradou Olešná a Bahno pod Štandlem i Bahno-Boudy.
- 4 Doda Bezručová, provdaná Demelová (* 22.4.1874 Sviadnov, † 2. 3. 1957) zemřela na zkomatění tepen a pro celkové selhání krevního oběhu). Měla tři děti – Ervína (* 23. 7. 1900 Prostějov), Dodu (* 19. 2. 1904 ve Sviadnově) a Kurta (4. 3. 1905 Sviadnov).
Podle vlastnoručně vyplněné policejní přihlášky (OA Místek) z období Protektorátu se však jmenovala Demelová, tedy nikoli Demlová, jak uvádí Jiří Urbanec.
Doda Blechtová (* 19. 2. 1904 Sviadnov, † 21. 9. 1967 Místek) byla dcera Dody Demelové-Bezručové jako její druhé dítě, velmi dobře jsem ji znal, měli lahůdkářskou výrobu a prodejnu na podloubí místeckého náměstí a já jsem byl tenkrát v letech 1954 až 1958 zaměstnán jako hlavní revizor np. PRAMEN v Místku, kterému tato výroba a prodejna patřila. O její matce, která tehdy ještě žila a o jejím vztahu k Bezručovi jsme se často bavili.
- 5 Hroby Dody Demelové a Mariány Sedláčkové jsem však marně hledal na sviadnovském hřbitově. Je tam jen hrobka manželů Blechtových (Doda 1904-1967 a Eduard 1905-1979) vpravo od vchodu u hřbitovní zdi a vedle pak hrob bez náhrobní desky, který byl prodán novým majitelům (podle informací na OÚ Sviadnov).
Jelikož záznamy o nich nejsou ani v hřbitovní matrice současného sviadnovského hřbitova, i když Doda Demelová uvádí sviadnovský hrob Maryčky ve svém dopise Petru Bezručovi ze 14. 9. 1915 jako skutečný a také rodinný hrob své rodiny, tedy otce Jana Bezruče a matky Veroniky, byly tyto hroby zřejmě na zaniklém hřbitově bývalého Horního Sviadnova.
- 6 Maryčka Magdónová (* 1. 9. 1868 Krásná, † 1. 11. 1891 Krásná).

Literatura a prameny

Jiří Urbanec, Mladá léta Petra Bezruče 1867-1903, Profil Ostrava 1969
Jiří Urbanec, Petr Bezruč – Vladimír Vašek 1904-1928, Profil Ostrava 1989
Alois Miarka, 350 let obce Krásná, MNV a OB Krásná 1989

Spor o Těšínsko zůstává výzvou pro historiky

Mečislav Borák

Dalo se očekávat, že nedávné 80. výročí rozdělení Těšínska vyvolá zájem veřejnosti po obou stranách hranice. Starší historické práce na toto téma jsou už poněkud omšelé, současní čeští ani polští historici se k novému zhodnocení sporu o Těšínsko v podobě syntézy bohu-

žel dosud ještě neodhodlali. Takže je celkem přirozené, že se příležitosti chopili amatéři a publicisté, zvláště když jde o látku nepostrádatelnou napětí, jímž se čtenářská obec ráda nechává vzrušovat. Avšak napsat dobrou „literaturu faktu“ nebo knížku popularizující

historii je mimořádně obtížné. Autor totiž musí mít nejen hluboké znalosti o tématu, ale zároveň musí velmi dobře ovládat svůj jazyk, aby dokázal suchá fakta vyložit přitažlivě, výstižně a zároveň bez jejich většího znehodnocení. Knížka Lubomíra Kubíka *Těšínský konflikt*¹ tyto náročné podmínky bohužel nespĺňuje. Jejím cílem je oživit „dramatické okamžiky česko-polských vztahů“ z let 1918-1920, kdy se rozhořel spor o státní příslušnost Těšínského Slezska, jenž nadlouho poznamenal vzájemné vztahy obou zemí. Dobrý úmysl přiblížit tuto skoro zapomenutou a v nedávných letech z politických důvodů i cíleně zastíranou dějinnou epizodu je však poznamenán povrchností a jednostranností výkladu.

Autor představuje spor o Těšínsko především z hlediska českých zájmů, jež opravňuje argumenty historického práva, málo pádnými už v dobových souvislostech. Téměř se nesnaží pochopit zájmy polské, jak o tom svědčí i skutečnost, že nepoužil ani jediný z četných polských pramenů a literatury. Ostatně, ani těch šest českých titulů použité literatury a dobový tisk (navíc pouze z území Čech a Moravy, tedy bez Těšínska či širšího Slezska) pro pochopení historického vývoje Těšínska zjevně nestačí. Z neznalosti tohoto vývoje, pomíneme-li možnost úmyslné manipulace, patrně pramení například zcela nepravdivé tvrzení, jež se týká již samotné podstaty sporu - národnostního složení tohoto regionu. Autor uvádí, že na Těšínsku až do poloviny 19. století žili pouze Češi a Němci, zatímco Poláci sem přišli až později, „přilákání pracovní příležitostí v dolech a hutních provozech“ (s. 12). Je to návrat aspoň o sto let zpátky, do dob dávno překonaných šovinistických národních třenic. I čeští historici už mnohokrát prokázali autochtonní vývoj těšínských Poláků, odolávajících asimilaci až dodneška, na rozdíl od oné haličské migrace, jež se v česko-německém prostředí Ostravska, zčásti na jeho moravské straně, už dávno rozplynula. Autor i nakladatelství by se měli všem Polákům, jejichž rody už po staletí Těšínsko obývaly a obývají, za tuto urážku omluvit.

Stanovení národnosti obyvatel Těšínska činí autorovi zjevné potíže i na jiných místech. Píše např. o Polácích z okolí Krakova, kteří byli odvedeni do vojska na pomoc plukovníku Latinikovi proti českému útoku a hromadně dezertovali, protože „už nebyli ochotni nasazovat životy za zájmy odlehlé oblasti, která jim na rozdíl od usedlíků a patriotů byla cizí“ (s. 45). Žili tedy na Těšínsku polští usedlíci, které v úvodu popřel? Později dokonce shodně s Benešem vidí v Těšínsku oblast „s nadpolovičním polským osídlením“ (s. 70). Jinde uvádí, že

koncem března 1919 se pozorovatelé Nejvyšší rady odvolávali „na nálady tamního obyvatelstva, které bez rozdílu národnosti usilovalo stát se občany Československé republiky“ (s. 67). Stejnými „náladami“ naopak zdůvodňuje, že již v červenci 1919 „se dalo stěžii pochybovat, že by se většina obyvatel nevyslovila pro připojení k Polsku“ (s. 76). Až skoro na konci práce (s. 120) uvádí národnostní složení obyvatel Těšínska podle sčítání lidu z roku 1921 (i když čtenáři nepřímou suguje, že jde o stav z července 1920), ale nezamýšlí se nad tím, proč se počet Poláků zmenšil na jednu polovinu předválečného stavu. Protože však vůbec neuvedl národnostní skladbu Těšínska před konfliktem, je tento údaj o stavu po konfliktu o Těšínsko čtenáři sotva srozumitelný.

S podobnou „objektivitou“ přistupuje autor k dalším faktům. Zatímco např. připomíná založení českého Zemského národního výboru pro Slezsko, o dřívějším vzniku polské Národní rady pro Knížectví těšínské se nezmiňuje, i když glosuje její činnost. Násilnosti spáchané během českého vojenského útoku v lednu 1919 označuje za „nepodložené zvěsti“, ačkoliv byly už dostatečně doloženy. Popírá české zadržování železničních transportů se zbraněmi pro Polsko, k němuž zcela prokazatelně docházelo. Přestřelky na hraniční linii vyvolávali vždy polští šovinisté, o českých se mlčí. Takových příkladů by šlo uvést více, až k předposlední větě, jež zcela mylně situuje válečné Těšínsko do rámce Generálního gouvernementu, ač patřilo k Německé říši.

Zaráží necitlivost, ba přímo zaujatost při výčtu polských aktivit, zvláště vůči tvůrci nového polského státu Piłsudskému, který je např. osočován, že si „nestoudně přisvojoval uznání Poláků za vypuzení bolševiků ze země“ a zasloužil se „o smutně proslulý režim ve třicátých letech“ (s. 125-126). Jméno Piłsudského autor píše zásadně bez polského písmene „l“, i když na jiném místě toto písmeno používá. Tituluje ho pouze generálem, ač byl až do volby prvního polského prezidenta G. Narutowice v prosinci 1922 náčelníkem státu, v době války s bolševiky též vrchním velitelem a od března 1920 maršálkem Polska. Hovořit o „nechvalném příkladu legií Piłsudského“ (s. 25), které bojovaly za samostatný stát zrovna tak jako legie československé, i když zpočátku na jiné straně fronty, může nepochybně urážet národní city Poláků. Nejsou to sice urážky tak těžkého kalibru, jaký nedávno použil vůči tvůrci československého státu Masarykovi jistý polský emigrant z Těšínska, když jej označil za válečného zločince na jedné úrovni s Hitlerem a Stalinem,² jsou dnes však už nepochybně přinejmenším nemístné.

V žádném případě nelze souhlasit se způsobem, jakým autor zachází s konkrétními jmény osob, s názvy měst a obcí nebo s daty událostí. Neobstojí tu výmluva, že se jedná o pouhou popularizační knížku, bez nároku na historiografickou přesnost. Ministra zahraničí Wasilewského uvádí jako Basilewského nebo Vasilewského, konzula Wegnerowicze jako Wagnerowitze, generála Barthélemyho jako Barthaléryho, politika Daszyńského jako Daczynského, sekretáře Mezinárodní kontrolní komise Duboise jako Dubuise, ruského politika Miljukova jako Miljuka, člena Šnejdárkovy delegace majora Manduyta jako Maduyta apod. Směšně působí, když francouzského maršála Focha neustále skloňuje jako Focha, nebo když generála Pellého překřtil z Maurice na Mauricia. S polskými křestními jmény si hlavu neláme a převádí je do češtiny, jen Piłsudskému kupodivu ponechal jméno Józef. Podobně je tomu s místními názvy: z beskydské Istebné se stala Istebnice, z Bielska je Bialsko, Šumbark prý je dnešní Havířov. Uvedl nepravdivá data o zasedání Nejvyšší rady v Paříži, které se podle něj konalo 19. ledna, ve skutečnosti však 29. ledna 1919, nebo o délce příměří po českém útoku, jež mělo být údajně sjednáno do 31. února 1919, ale ve skutečnosti bylo dohodnuto nejprve jen na 24 hodiny, tedy do 1. února 1919, pak se prodlužovalo až do 3. února.

Projevil též hrubou neznalost místních poměrů. Např. vzdálenost z Těšína po silnici do Ostravy prý činí 20 km, ač je ve skutečnosti dvojnásobná, takže když ji Šnejdárkovy vozy překonaly po zledovatělé vozovce za necelou hodinu, sotva mohly jet „takřka krokem“. Plukovník Latinik prý scházel z těšínského zámku, který stojí na kopci nad městem, dolů k řece Olze, aby „pátravým dalekohledem“ pozoroval pozice nepřítelů, ač odtamtud nemohl vůbec nic uvidět. Autor se dokonce domnívá, že hraniční linie i s přechodem byla už v lednu 1919 na řece Olze, jak je tomu dnes, a několikrát tento evidentní nesmysl opakuje. To prý byl důvod, proč Latinikova jízdní četa nezatkla Šnejdárkovu misi - když dorazila k údajnému přechodu na Olze, jel už Šnejdárek kolem nádraží, kam prý za ním už nemohla; ve skutečnosti měl Šnejdárek k demarkační linii (k hranici frýdeckého okresu) ještě zhruba těch dvacet kilometrů (s. 41). Podobně se na jiném místě (s. 76) píše, že úmluva z 5. listopadu 1918 stanovila „hranici na řece Olši“, což je přímo nehorázná hloupost, rovnající se snad jen tvrzení, že podle zmíněné úmluvy „hranici měla tvořit trať Košicko-bohumínské dráhy, která měla zůstat pod společným dohledem“ (s. 17). Bůhsud, kde k tomu autor přišel, zcela

určitě úmluvu z 5. listopadu neviděl, i když o jejím obsahu suverénně píše. Hraniční linie totiž nevedla ani po řece Olze, ani po Košicko-bohumínské dráze, jež byla kompletně pod dozorem Polska, pod společnou kontrolou bylo pouze nádraží v Bohumíně. Na tento zmatek v autorově hlavě bohužel doplácet čtenáři, kterým v příloze knihy nabídl „mapu historického Těšínska“, jež zachycuje pouze konečnou hranici po rozhodnutí velmocí o rozdělení Těšínska ze 28. července 1920 a tzv. Tissiho linii podle návrhu ze 22. srpna 1919, zde chybně označenou za hranici podle pařížského protokolu z 2. února 1919. Autor mapu okopíroval z práce J. Valenty³ (aniž to přímo uvedl) a opatřil ji vlastní, zčásti chybnou legendou. Této mapě však ve Valentově práci předcházela ještě jedna mapa, na níž jsou zakresleny územní nároky polské Národní rady, demarkační čára podle úmluvy z 5. listopadu 1918, nejzazší linie postupu československých vojsk v lednu 1919 a demarkační čára podle úmluvy ze 25. února 1919. Pokud by autor Valentovi „uzmul“ i tuto mapu a nepokazil ji vlastní legendou, mohl jej čtenář na řadě míst knihy snadno usvědčit z podvodu. Ostatně, možná právě proto tam takovou mapu nezařadil. Bez ní je ale celý výklad konfliktu jen velmi obtížně pochopitelný.

Líčení diplomatických jednání ve sporu o Těšínsko je sice místy docela čtivé, ale bez záruky spolehlivosti, jež by se opírala o pramenné materiály. Naopak další výhrady k obsahu knihy by šlo vznášet ještě dlouho. Autor se např. zmiňuje o průsmycích a železničních tunelech, „zvláště v blízkosti Třince a Jablunkova“, existujících jen v jeho fantazii (s. 46 a 48). Při výčtu okresů na Těšínsku neuvedl, že se jedná o okresy soudní (s. 119). Zcela unikátní je tvrzení, že starý lišák Beneš se chtěl s Poláky o Těšínsko rozdělit tak, aby dráha a revír připadly ČSR, „zatímco ostatní území včetně Těšínska připadne Polsku“ (s. 103). Podobně Piłsudski „vybídli k společné schůzce“ Masaryka, ale pro jistotu zároveň „na nabídku zatím neodpověděl“ (s. 95).

To už se dostáváme k jazykové a stylistické stránce knihy, jež svérázným způsobem její obsah dotvářejí. Najdeme zde výrazy, o nichž si autor naivně myslí a drze tvrdí, že jsou napsány polsky (např. Ślázaci, správně Ślązacy, tedy hned čtyři chyby v jediném krátkém slově). Chyby v transkripci z polštiny do češtiny lze sotva spočítat, neboť polská diakritická znaménka má sice autor k dispozici (jak dokazuje právě zmíněný příklad užití litery „ł“ nebo třeba název města „Przemyśl“), ale neumí je správně používat. Někdo by mohl aspoň panu

redaktoru Foretovi z Votobie prozradit, že v Olomouci je už řadu let výtečná katedra polonistiky, kde by jistě našel pomoc.

Ještě víc však vadí chatrná čeština. I když pomineme četné neopravené chyby přepisu, jež někdy překrouť autorovo tvrzení do pravého opaku (např. „nárok na úsek Košicko-bohumínské dráhy, která pro ČSR nebyla zvláštního významu“, s. 17), je úroveň autorova jazyka a stylu vskutku nízká. Zdá se, že text vůbec neprošel redakční úpravou, ač to tiráž tvrdí. Knihu provází celá záplava anakolutů, kdy věta skončí v jiné vazbě než začala, velmi časté jsou hrubky v užívání rodů a pokleslý styl je plný fráží o „sněhu zbroceném krví“, „zlověstném rudém svitu“ či „odlesku požárů prosvětlujících noci“. Za všechny z podobných perel aspoň jedna na ukázkou: „Věčně potměšilá přítomnost smrti jim opět zírала do tváří, posílena vědomím, že její nevypočítatelná potouchlost by je mohla překvapit právě zde, v tomto nehostinném kraji, v době míru, když se jim až doposud milosrdně vyhýbala.“ (s. 41). Rád bych věděl, co autora vede k přesvědčení, že Těšínsko je nehostinný kraj. Podobnými blábohy se to v knize jen hemží. Např. „Období Vánoc... bylo spojeno s oslavami a poněkud rozptýlilo hromadící se napětí, ale hned po Novém roce znovu narůstalo.“ (s. 27). Výstižná je kritika krakovského vojenského velení, které nejen že účinně nepomohlo plukovníku Latinikovi, ale „zklamalo i samo sebe“ (s. 45). Autor se nakonec dobral i závažného zjištění

o podstatě problému: „Skutečností zůstává, že trpělivost velmocí byla rozmíškou nástupnických států krutě zkoušená a jejich představitelé hleděli co nejdříve se s problémem vypořádat...“ (s. 77). I krutě zkoušená trpělivost recenzenta stejně jako trpělivost čtenářská mají své meze, takže dost, i tak už toho bylo příliš.

„Těšínský konflikt“ je bohužel nepovedeným dílem a dělá nakladatelství Votobia, které vydalo už tolik výtečných prací, jenom ostudu. Lze mu vyčítat povrchnost a ledabylost zpracování, stejně jako málo objektivní vyličení příčin, průběhu i následků konfliktu, přespříliš závislé na dobových názorech, bez náležitého odstupu, který je pro takové hodnocení zcela nutný. Rovněž hájení českých zájmů tak chatrnou češtinou musí vzbudit jen oprávněný posměch. Už několikrát jsme kritizovali povrchní a jednostranné práce, které o Těšínsku vyšly v poslední době v Polsku. Zdá se, že jsme se takové „svobody názorů“ konečně dočkali i u nás, ale důvod k radosti to rozhodně není. Na každý pád to však může být aspoň memento a zároveň dobrá pohnutka pro historiky, kteří by neměli nechávat svá pole tak dlouho ležet ladem. Objektivní, i když stručné zhodnocení těšínského konfliktu, jaké se nedávno objevilo v práci mladého historika Tomáše Zahradníčka,⁴ především pokud se týká dlouhodobě utvářených příčin a mezinárodních kulís celého sporu, dává jistou naději, že zájem české historiografie o Těšínsko se ještě nevytratil.

Poznámky

- 1 Kubík, Lubomír: Těšínský konflikt. Dramatické okamžiky česko-polských vztahů. Olomouc, Votobia 2001. 133 s.
- 2 Stonawa pamięta. 1919-1999. Cieszyn 1999, s. 5.
- 3 Valenta, Jaroslav: Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko. Ostrava 1961.
- 4 Zahradníček, Tomáš: Jak vyhrát cizí válku. Češi, Poláci a Ukrajinci 1914-1918. Praha, ISV nakladatelství 2000. 248 s.

Profesor Václav Stuchlý (1914-2000)

Muzeum Těšínska je spojeno se jménem Václava Stuchlého. Vynikající pedagog a folklorista zemřel dne 23. 12. 2000 ve věku 86 let v Českém Těšíně. Václav Stuchlý se narodil 28. září 1914 v Košatce nad Odrou na Moravském Lašsku.

Vyrůstal v tradičním venkovském prostředí v úzkém kontaktu s přírodou. Živá rodinná zpěvnost a širší zájem jeho otce o hudební dění zanechaly v něm stopy na celý život. Václav

Stuchlý se již od mládí zúčastňoval hudebního života své rodné obce Košatky. Nacvičoval a řídil divadelní zpěvy, v dechovce hrál na pikolu, později jako student orchestr sám dirigoval a ve smyčcovém orchestru hrál prim. To vše bylo pro Václava Stuchlého nedocenitelným zdrojem zkušeností pro další umělecký růst.

Připomeňme alespoň, že v roce 1945 založil v Českém Těšíně „Městskou hudební školu“ a byl jejím prvním ředitelem. Učil i na

Pedagogické škole v Ostravě a později na katedře hudební výchovy Pedagogické fakulty v Ostravě. Všude vštěpoval svým studentům lásku k lidové písni. Léta pedagogické praxe byla spojena i s vedením pěveckých kroužků, studentských sborů a cimbálových muzik, pro něž také psal úpravy lidových písní a tanců. Ale nejen to, často i sám aktivně a s potěšením zahrál a zazpíval. S potěšením hrával i s Pavlem Zogatou – gajdkem. Po válce byl sbormistrem Pěveckého sdružení Slezan v Českém Těšíně. V cimbálových muzikách při národopisných souborech Slezan v Českém Těšíně, Dombrovan v Orlové a Odra v Bohumíně působil převážně jako primáš, flétnista a také jako sólový zpěvák.

Sbíral písně i tance na Těšínsku. Na 1 200 písní zapsal jen v jediné obci – v Loukách nad Olší. Další přehrané a starobylé písně zapsal u Pavla Zogaty v Bukovci. Množství písní zapsal také na Frýdecku, Opavsku a Hlučínsku, ale i na Lašsku, Valašsku a Slovensku. Je to nepředstavitelná řada – v souhrnu na 3 000 zápisů. Dnes jsou uloženy v Ústavu etnografie a folkloristiky v Brně.

S jeho folklórní činností úzce souvisí činnost publikační a ediční. Souborům Těšínského i Opavského Slezska, jakož i Lašska pomáhají v jejich krásné práci zpěvníky „Aj v tym Krasnym Polu, Vyšlo slunko zpoza hory, Tam v Opavě na rynečku, O majičku zelený“ a další.

Přispíval svými články do časopisu Těšínsko. Patřil ke spoluzakladatelům národopisných slavností v Dolní Lomné.

Široká byla jeho veřejná a popularizační činnost. Část své bohaté vědecké práce věnoval Muzeu Těšínska.

Celá kulturní veřejnost Těšínska nezapomene jeho záslužné práce. Pedagogice, folkloristice a hudbě zasvětil celý svůj život a talent, který byl podpořen velkou pracovitostí. Patří mu vděk za vykonané dílo ve prospěch Těšínska.

Jaroslav Bakala - historik Těšínska

Dan Gawrecki

Počátkem roku - 7. ledna 1931 - oslavil historik Jaroslav Bakala sedmdesátiny. Narodil se v Rimavské Sobotě. Maturoval na gymnáziu v Brně v r. 1950, v r. 1955 ukončil studium archivnictví a historie na filozofické fakultě v Brně. Nejdříve působil jako referent brněnské krajské archivní správy. Z politických důvodů byl propuštěn, v r. 1956 našel zaměstnání jako vedoucí Okresního muzea v Bílovci, v letech 1957-1961 byl vedoucím Okresního archivu v Opavě. Dalších 16 let byl zaměstnán jako historik ve Slezském muzeu, v roce 1977 nastoupil jako vědecký pracovník Slezského ústavu ČSAV v Opavě.

Akademický titul PhDr. získal na Filozofické fakultě brněnské univerzity, kde v r. 1967 obhájil i kandidátskou disertaci. Zastával různé

organizační funkce na pracovištích i v širším měřítku, po listopadu 1989 se stal členem Vědeckého kolegia historie ČSAV. Dvě desítky let byl redaktorem časopisu Slezského muzea. Po zřízení Slezské univerzity se rozhodl podpořit svou autoritou vznikající vědeckou a pedagogickou instituci. Habilitoval se na Masarykově univerzitě v Brně v oboru československých dějin (1991), zastával funkci vedoucího Ústavu historie a muzeologie, v letech 1994-1997 byl děkanem Filozoficko-přírodovědecké fakulty. Na fakultě působí dosud jako vysokoškolský učitel, plní řadu vědecko-organizačních povinností.

Paleta odborných zájmů Jaroslava Bakaly je mimořádně široká a rozmanitá. Podstatným způsobem přispěl k řešení závažných otázek

středověkých i novověkých obecných, českých i slezských dějin. Zmíníme se (bez nároku na úplnost) zde jen o té části jeho výzkumů, která se týká historie Těšínska.

Našeho regionu se týkaly některé studie věnované česko-polským vztahům ve středověku, neboť šlo o oblast, která stála na pomezí oboru států a byla předmětem jejich mocenských ambicí. Ve významné studii Holasické pomezí v 11. a 12. století (ČSM-B, 1964, s. 105-117), Bakala zpochybnil představu o tom, že hranici mezi přemyslovskou Moravou a piastovským jižním Poodřím upravil v podstatě kladský mír (1137), Bakala předpokládá výraznější hraniční úpravu až koncem 12. století. S touto problematikou byly pochopitelně spjaty různé úvahy o etnicitě obyvatelstva a jiných otázkách historického vývoje (např. Národnostní a politický vývoj Slovanů v Opavském a Těšínském Slezsku do konce 12. stol. Slezsko na cestě k československému státu. Opava 1969, s. 5-18, Stosunki wzajemne Śląska Opawskiego i Opolskiego w średniowieczu, Studia Śląskie, t. LV, s. 11-36, Středověké dějiny vratislavské diecéze v pracích českých historiků, Tysiącletnie dziedzictwo diecezji wrocławskie. Katowice 2000, s. 180-192 aj.

Velké množství studií věnoval jubilant problematice zakládání a počátků jednotlivých měst a obcí. I když se soustředil především na Opavské Slezsko, ani Těšínsko nezůstalo opomenuto, jednak proto, že jde o problematiku závažnou, jednak proto, že autor se velmi rád věnuje řešení různých místopisných záhad a problémů spjatých s nejstaršími písemně zaznamenanými dějinami, k čemuž mu materiály týkající se Těšínska poskytují vynikající možnosti. Nemůžeme zde zacházet do podrobností a tak připomeneme alespoň názvy některých vědeckých studií: Komentář k bádání o počátcích města Frýdku (ČSM-B, 1971, s. 111-120), Z nejstarších dějin Orlové (Orlová 1223-1973, s. 9-26), Počátky města Bohumína (Bohumín - Studie a materiály k dějinám a výstavbě města. Ostrava 1976, s. 49-68), (ČSM-B, 1976, s. 33-49), Ke vzniku města Těšína (ČSM-B, 1976, s. 102-114), Staré město a založení Fryštátu (ČSM-B, 1976, s. 33-49). Výsledky analytického bádání pak shrnul a zobecnil ve studii Zrod středověkých měst v západním Těšínsku (Acta historica et museologia Univeritatis Silesianae, 4, 1999, s. 20-27).

Pozoruhodné místo zde má detailní rozbor písemností z první poloviny 13. století spojený s kritickým přístupem ke starším výzkumům. Šlo především o proces kolonizace severní části tohoto území spojený např. s ak-

tivitou opolských knížat a o něco později zejména tynieckých benediktýnů. (Srov. např. Bakalovy kapitoly v obou knižních publikacích o Orlové, pasáž z monografie o Karviné (1968), několik článků v časopise Těšínsko zejména z konce 80. a počátků 90. let a studie zveřejněné v časopise Slezského muzea: Register Wyasdense - otázka datace. ČSM-B, 1989, s. 117-124, Ke skladbě desátků ve středověkém vratislavském biskupství. ČSM-B, 1990, s. 106-111.) Syntetizující charakter pak mají dvě Bakalovy knižní publikace, které se vztahují k jižní části Těšínska a s ním sousedícím državám olomouckého biskupství. Monografie Osídlení Frýdecka a Jablunkovska v období vrcholného feudalismu, Frýdek-Místek 1982, 167 str., analyzuje řadu záhad v otázkách geneze míst, jejich počátečního vývoje a jejich funkce. Jde o problematiku středověkého osídlení pohraničního území, jež bylo spjato s politickými proměnami jihovýchodního Slezska, se záměrnou kolonizační činností nejen zeměpána, ale i dalších jednotlivců a institucí. Druhá publikace Osídlení Místeka a Brušperska v období vrcholného feudalismu, Frýdek-Místek 1983, 216 str., ukazuje, jak se v době vrcholného středověku rozměrná država olomouckého biskupství, sousedící s jižní částí těšínské kastelánie, resp. s těšínským piastovským knížectvím, prosazovala jako útvar s mimořádně složitou právní a ekonomickou strukturou. Rozsah a charakter pramenů, které byly základem pro obě monografie vedou sice často k hypotetickým výsledkům, nicméně výsledky analýz představují dosud nejpřesnější podklad pro další výzkum a základ k vysoce spolehlivému poznání středověkého vývoje oblastí.

Jubilant spojuje problémy vědecké práce s populárnějším výkladem sledovaných otázek, zde jmenujeme alespoň Bakalův podíl na příslušných kapitolách monografií z dějin Karviné, Orlové, Ostravy, jeho kapitolu o středověku z Nástinu dějin Těšínska, Ostrava-Praha 1992, s. 17-30, jakož i pasáže v populární publikaci Slezsko, Opava 1992, s. 40-55. Rovněž v našem časopise zveřejnil řadu článků, (např.: Záhada místního jména, Těšínsko 1984, č. 4, Středověk Těšínska - báje a pověsti, Těšínsko 1988, č. 2, Zakládací listina orlovského klášteřa falzum?, Těšínsko 1990, č. 1.)

Docent Bakala může nesporně s uspokojením bilancovat výsledky své dosavadní práce a přemýšlet o tom, jak efektivně naložit s časem a záměry, které si stanovil, jak ještě dokončit nebo vylepšit to, co si kdysi předsevzal. K tomu všemu mu redakce našeho časopisu přeje hodně úspěchů.

Muzeum Těšínska se představuje

Výstavní síň Muzea Těšínska v Orlové

Staré nám. 74, tel.: 069/653 12 05

Tradice muzejnictví v Orlové se odvíjí od r. 1894, kdy zde byla pořádána Krajinská výstava. Muzeum v Orlové bylo založeno v r. 1910. Muzeum měnilo často zřizovatele. V roce 1928 získalo díky starostlivosti Slezské muzejní společnosti a vedení Vítkovického horního a hutního těžířstva stálé výstavní prostory v bývalé Závodní obecní škole na Kopaninách. Slezská muzejní společnost kromě budování muzejní sbírky také pořádala národopisné slavnosti, přednášky, výstavy, koncerty ... Během 2. světové války byly sbírkové předměty převezeny do Městského muzea v Ostravě. Po roce 1945 nebyla činnost muzea obnovena.

Na tyto muzejní tradice navázalo Muzeum Těšínska, které dne 1. 8. 1998 slavnostně otevřelo další svou pobočku v Orlové na Starém náměstí čp. 74. Ve výstavní síni jsou pořádány 3 – 4 proměnné výstavy ročně. Předem ohlášeným návštěvám pracovníci muzea zajistí prohlídku ř. k. farního kostela Nanebevzetí P. Marie s gotickým kněžištěm a deskovým oltářním obrazem (konec 15. století), který představuje jeden z vrcholů gotiky na Těšínsku.

Pro rok 2001 připravilo Muzeum Těšínska tyto výstavy: Keramika na Těšínsku (potrvá do 29. dubna), Cestou necestou (22.5. – 21. 10.) a Zimní sporty (listopad - prosinec)

Otevřeno: ÚT-PÁ 9 - 17 H, SO-NE 9 - 13 H

Vstupné: děti, studenti, důchodci 5,- Kč, dospělí 10,- Kč, rodinné vstupné 15,- Kč, sleva 50%: člen KPVO, ISIC, ITIC, GO 25 a EUROBEDS pro hromadné návštěvy dětí z mateřských a základních škol okresu Karviná je vstup zdarma

Muzeum Těšínska se sídlem v Českém Těšíně, Hlavní třída 13 - 15,
tel.: 0659/761 211, fax: 0659/761 223,
E-mail: muzeum@muzeumct.cz, http: //www.muzeumct.cz